

7302/35

POEMA CRETANĂ EROTOCRIT ÎN
LITERATURA ROMÂNEASCĂ ȘI
IZVORUL EI NECUNOSCUT

DE

N. CARTOJAN
MEMBRU CORESP. AL ACADEMIEI ROMÂNE

MONITORUL OFICIAL
ȘI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAȚIONALĂ

DEPOZITUL GENERAL
CARTEA ROMÂNEASCĂ
B-DUL ACADEMIEI, 3-5

BUCUREȘTI

1935

342

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI
COTA 63499 v. 12

RC 84/03

1956

B.C.U. Bucuresti

C61551

POEMA CRETANĂ EROTOCRIT
ÎN LITERATURA ROMÂNEASCĂ
ȘI IZVORUL EI NECUNOSCUT

DE

N. CARTOJAN

MEMBRU COR. AL ACADEMIEI ROMÂNE

Sedința dela 8 Februarie 1935

Istoria literaturii neogrecești socotește cu drept cuvânt printre cele mai bune producții ale începuturilor sale, poema Erotocritos, plăsmuită în Creta, în vremurile stăpânirii venețiene.

Poema, care a circulat la început în manuscrise — unul din 1710 se găsește în British Museum — a fost publicată pentru întâiași dată în Veneția, la 1717, și se retipărește chiar în zilele noastre. Ea este așa de cetită și iubită în masele populare, care cunosc pe din afară pasagi întregi, încât unul din istoricii literaturii neogrecești, Hesseling, ne încredințează că «dacă tradiția scrisă ar lipsi, o restituire fără mari lacune ar fi posibilă mulțumită numai Cretanilor»¹⁾. Poema a lăsat în Grecia urme adânci: numele eroului, Erotocrit, a devenit onomastic; tema este reprezentată în zilele de Carnaval, iar acțiunea localizată în mai multe insule din Arhipelag; — la Atena, chiar, peștera, cunoscută în genere sub numele de peștera lui Socrate, este numită și închisoarea Aretusei.

Tot atât de cetit și răspândit a fost Erotocritul în țările românești, în epoca Fanarioților și în primele decenii după

¹⁾ D. C. Hesseling, *Histoire de la littérature grecque moderne*, traduite du néerlandais par H. Pernot, Paris 1924, p. 9.

încheierea ei. Unul dintre cărturarii greci stabiliți în București, Dionisie Fotino ¹⁾, profesorul de muzică bisericească al lui Anton Pann și autorul *Istoriei Daciei* în limba greacă, nemulțumit de faptul că poema era compusă în «vechiul dialect cretan, cu forme dialectale urâte și cu cuvinte barbare, aproape neinteligibile», a prelucrat-o «în limba vorbită azi, cea împodobită și dulce a învățaților neamului». Opera, la care lucrase 10 ani «pentru propria lui mângâiere», a fost publicată prin mijlocirea bancherului sibian Zenobie Pop ²⁾ la Viena, în 1818, în tipografia Hirschfeld, cu gravuri lucrate de Kaufmann, Mauvas și Jung, și era așteptată cu vie curiozitate în lumea din București și Iași, din Viena și din Constantinopol, care s'a grăbit să se aboneze. Lista prenumeraților, publicată la începutul volumului II, ³⁾ constituie un document prețios privitor la răspândirea Erotocritului în țările noastre. Din ea aflăm că cetitorii prelucrării lui Dionisie Fotino se găseau pe toate treptele societății românești din amândouă Principatele, dela beizadelele, domnești și dela marii bani și marii vornici până la pitari și vătăfi, în total 164 de prenumerați în Muntenia și 28 în Moldova. Intre aceștia se găsesc beizadelele: Grigore Suțu, G. Ghica și Const. Caragea bătrânul (*ὁ γέρον*); Văcăreștii (Barbu Vistierul, Gheorghe, Ioan, și Nicolae); Goleștii (Vornicul Gheorghe, hatmanul Constantin și logof. Nicolae); Brâncovenii (Grigore Banul); Filipeștii (Constantin banul, vornicul Grigore, logofătul Alexandru, aga Nicolae și Ioan); Const. Câmpineanu, Barbu Știrbei ș. a.; din Moldova: Alexandru Beldiman, logofeții Dimitrie Sturdza, Const. Balș, Dinu Negrutzi, tatăl scriitorului ș. a. Ba și în Viena s'au găsit amatori: marele bancher macedonean: Simon Gheorghe Sina și baronul Const. Bellu. Însuși Vodă Caragea cerea cu insistență

¹⁾ Dionisie Fotino se născuse la Patras în Peloponez la anul 1769 și își făcuse studiile la Constantinopol și la București. Tatăl său, Atanasie, fusese medicul sultanului Abdul Hamit. Vezi despre el date în V. Papacostea, *Viețile Sultanilor. Scriere inedită a lui Dionisie Fotino* în *Revista Istorică Română*. 1934 (IV) p. 183.

²⁾ Vezi scrisoarea rezumată de N. Iorga în *Contribuții la istoria literaturii române*. — III, în *Analele Academiei Române*. Seria II, Tomul XXIX, Mem. Sect. Ist. București 1907, p. 3. Dionisie Fotino spune tot acolo că fusese coleg cu Zenobie Pop la Lampros Fotiadis, în București.

³⁾ Vezi mai jos, anexa II.

la începutul anului 1818, să vadă cele două tomuri apărute¹⁾ din Erotocrit.

Ea a fost cetită cu interes și de creatorul nuvelei istorice românești, C. Negruzzi, căci unul din exemplarele Academiei poartă notița autografă: *Kai tóde Kωνστατινου Νεγρούτζη, Μαριίου 12, (1)830*²⁾.

Deși boierimea noastră gusta frumusețile poemei în originalul grecesc, totuși ea a fost tradusă și în limba română. După cercetările d-nului V. Grecu,³⁾ poema, în versiunea ei primitivă, cretană, a fost tradusă în limba noastră de două ori: odată pe la 1770—1780, de un oarecare Hristodor Ioan Trapezontu, pe care d-l V. Grecu îl identifică cu un călugăr din mănăstirea Sumela; a doua oară de un român, rămas până acum necunoscut, care deși în genere se ține de original, totuși în unele părți prescurtează puțin, în altele amplifică textul cu inspirații proprii. Această nouă traducere a fost apoi prelucrată — uneori cu elemente din tragedia cretană *Erofili* (*Ἐρωφίλη*) a lui Hortatzis⁴⁾, de un copist cu înclinații literare, care, după d-l Grecu, ar fi fost Vasile Vârnab din Botoșani și care a încercat să adapteze în același timp acțiunea la mediul social românesc.

În sfârșit și prelucrarea lui Dionisie Fotino a avut succes la noi, fiindcă a fost tălmăcită în versuri românești de Anton Pann și de tovarășul său, Tudorache Iliad, și tipărită la Sibiu în 1837, în 5 tomuri, sub titlul: *Noul Erotocrit, compus în versuri*. Poeții Văcărești: Ienăchiță, Alecu și Iancu se inspiraseră mai dinainte în plâzmuirile lor din câteva fragmente lirice ale operei lui Fotino⁵⁾; ba câteva filoane din opera lui A. Pann, transpuse în versuri românești și însoțite de melodie, au fost împinse de lăutarii vremii până în lumea

¹⁾ Cf. N. Iorga, *op. cit.* p. 4.

²⁾ Vezi I. Bianu și Dan Simonescu, *Bibliografia românească veche*, III, București 1935, p. 258—262.

³⁾ Vasile Grecu, *Erotocritul lui Cornaro în literatura românească*, extras din *Dacoromania*, I, Cluj, 1920. p. 24—36.

⁴⁾ Cf. V. Grecu, *Urme nouă de influență bizantină în literatura românească în Lui Nicolae Iorga, Omagiu*, 1871—5/18 Iunie, 1921, Craiova, Ramuri, p. 133—135.

⁵⁾ Cf. Ariadna Camariano, *Influența poeziei lirice neogrecești asupra celei românești; Ienăchiță, Alecu, Iancu Văcărescu, Anton Pann și modelele lor grecești*, București, Cartea Românească, 1935 (Institut. de ist. literară și folclor), p. 24, 30.

satelor, unde s'au împletit cu lirica populară ¹⁾. Pe la începutul secolului al XIX-lea circula la noi și un fel de roman popular: *Filerot și Antusa*, imitat după Erotocrit, care mai târziu, prin 1857, a fost tipărit de fostul primar și deputat al Brăilei R. S. Câmpiniu, și care a găsit destui cititori, fiindcă a mai fost editat într'o formă prescurtată la Buzău în 1878 și într'alta fragmentară la Brașov, în 1900 ²⁾. Erotocritul era cunoscut și marilor scriitori din generația dela '48. Alecsandri însuși îl citează într'o scenă din *Boieri și Ciocoi*, ca o carte de căpătâiu a generației precedente ³⁾.

DISCUȚII ASUPRA IZVOARELOR

Autorul acestei poeme atât de gustate în lumea greacă și în a boierimii noastre a fost subiectul unei lungi controverse, deși se pare că el se dă pe față în următoarele versuri finale ale Erotocritului:

« Văd mulți oameni cari doresc — și aceasta mi s'a spus — să afle cine a lucrat ce s'a scris mai sus; de aceea nu mă voiu ascunde, ci voiu să mă dau pe față pentru ca toți să mă cunoască: Vicențiu este poetul și familia sa Kornaros — fie ca să se afle fără păcat, când Haron îl va lua. La *Sitia* s'a născut, la *Sitia* a crescut, acolo a plăsmuit opera ce v'o transcriu aci; la *Candia* s'a însurat, după cum a voit firea, și sfârșitul său, va veni unde Dumnezeu va hotărî ».

Învățații greci, cercetând documentele timpului, au dat peste familia Kornaros, de origine venețiană, pomenită în insula Creta încă din anul 1476, și au încercat să identifice

¹⁾ N. Cartojan, *Contribuțiuni privitoare la originile liricii românești în Principate*, Extras din *Revista Filologică*, I (1927), Cernăuți, 1927, p. 194.

²⁾ A. V. Grecu, *Erotocritul lui Cornaro*, p. 36 — 47. Despre *Filerot și Antusa* cf. și Dr. M. Gaster, *Literatura populară română*, p. 129 și urm., unde se identifică romanul cu Erotocrit: « Originar ni se pare identic cu Ierotocrit ». Despre Câmpiniu date biografice în ziarul *Adevărul* din 26 Februarie, 1935.

³⁾ Actul II, scena VIII. Tarsița învață pe Lipicescu cum să câștige inima Elenei, fiica lui Iorgu Hârzobeanu:

Tarsița. — Trebuie numaidecât să te declarisești astăzi, s'o uimești cu cuvinte de amoriu... să-i rostești ceva din *Erotocrit*... Ai citit pe Erotocrit?

Lipicescu. — Ba nu.

Tarsița. — Păcat (In parte). Pe mine Neamuș m'a amețit cu *Erotocrit*...

pe autorul poemei, unii¹⁾ cu cel mai vechiu dintre membrii acestei familii, alții cu Vitzentzo Kornaros²⁾ al cărui nume s'a găsit săpat, sub data 1677, pe zidurile unei capele venețiene, Sf. Antonie, din provincia Sitia.

Dintre toate problemele pe care le ridică Erotocritul, cea mai interesantă este cea privitoare la izvoare, fiindcă unele episoade din această poemă vădesc reminiscențele unui mediu occidental. În cartea II-a se descrie chiar un sistem feudal, cu un adevărat «tournoi» sau mai curând cu o *giostra* venețiană, ce se desfășură tocmai la 25 Aprilie, când Republica Adriaticei sărbătorea cu mare fast, ziua Sf. Marcu.

Pornind dela aceste trăsături de viață medievală a Occidentului, Ch. Gidel³⁾ a indicat în treacăt ca izvoare câteva opere romanești ale evului mediu (*Aucassin et Nicolette*, *Reali di Francia*, *Pierre de Provence et la belle Maguellone* ș. a.), fără însă să fi putut da acestor apropieri relieful cuvenit, — și de fapt nici nu l-ar fi putut da — fiindcă sursa este, după cum vom vedea, alta.

După Gidel, Ghiannaris, Theotokis, Stef. Xanthudidis⁴⁾, prof. P. E. Pavolini⁵⁾ și alții au subliniat influențele lui Pulci (*Morgante*), Boiardo (*Orlando innamorato*) și ale lui Ariosto (*Orlando furioso*).

Un punct de vedere deosebit îl reprezintă regretatul folclorist grec Polites. El a dovedit că luptele cavalerești din Franța medievală au fost introduse în Bizanț încă de pe vremea cruciatelor, că *giostrele* venețiene erau cunoscute în coloniile grecești ale Republicii, fiind atestate în Creta chiar până în veacul al XVII-lea.

Descrierea unui «tournoi» medieval nu poate constitui dar o dovadă că poetul grec a utilizat un text occidental. Fără

¹⁾ Giannaris, *Περὶ Ἐρωτοκρίτου καὶ τοῦ ποιητοῦ αὐτοῦ*, Atena, 1909.

²⁾ St. Xanthudidis, *Βιτζέντζου Κορνάρου Ἐρωτοκρίτος*. Cf. inscripția în facsimil la pag. LXXII.

³⁾ *Nouvelles Etudes sur la littérature grecque moderne*, Paris 1878, pag. 477 și urm.

⁴⁾ *Βιτζέντζου Κορνάρου Ἐρωτοκρίτος, ἔκδοσις κριτικὴ*, 1915, p. LXXXV — CXXXV. Cf. și ediția prescurtată *Ἐρωτοκρίτος μικρὰ ἔκδοσις* (p. 10—22) apărută la Atena, I. N. Sideri, în colecția *Σύλλογος πρὸς διάδοσιν ἀφελίμων βιβλίων*, 53.

⁵⁾ L'«*Erotokritos*» di Vincenzo Cornaro e le sue fonti italiane în *La Rassegna*, s. III, vol. II, nr. 1. (febraio, 1917). Cf. și P. Rajna, *Le fonti dell'Orlando Furioso*, p. 280.

să fi avut dinainte un asemenea text, el a putut descrie obiceiuri pe care le-a văzut desfășurându-se sub ochii săi, în limanurile grecești.

Intemeindu-se pe aceste fapte, Polites ¹⁾ și după el Hubert Pernot, socotesc analogiile semnalate cu textele occidentale ca fiind de o importanță secundară și cred că sâmburele din care a crescut poema este un basm popular, care fără să fie exclusiv grecesc, a fost cunoscut de poet în forma grecească.

Iată mai precis cum formulează concluziile H. Pernot: « Toutes les recherches entreprises jusqu'à ce jour pour *découvrir un original italien, français* ou autre dont il procéderait dans son ensemble, sont demeurées vaines » ²⁾, iar mai jos: « un poème basé sur une vieille tradition populaire, telle est donc, dans ses grandes lignes, la conclusion à laquelle nous arrivons » ³⁾.

Aceste concluzii n'au mulțumit însă pe istoricii literari. În 1925, romanistul american Alexander Haggerty Krappe ⁴⁾ delă Universitatea din Minnesota Minneapolis a încercat sondajii în literatura evului mediu francez și, găsimd în câteva poeme și romanețe din ciclul *Amadas et Ydoine* (La belle Ydoine) unele trăsături asemănătoare cu cele din Erotocrit, trage concluzia că « fără îndoială Erotocritul și poema franceză derivă dintr'un izvor comun ».

În sfârșit, fără să aibă cunoștință de studiul lui Krappe, John Mavrogordato a continuat cercetările pe tărâmul literaturii italiene. Într'un studiu cu care își însoțește traducerea engleză a poemei, Mavrogordato propune o nouă sursă: tragedia lui Luigi Grotto: *Hadriana* (1578), care are afinități și cu *Romeo și Julieta* ⁵⁾. După rezumatul pe care-l datorez amabilității d-lui Claudiu Isopescu, profesor la universitatea din Roma, fiindcă opera lui Grotto nu se găsește în bibliotecile noastre, în afară

¹⁾ *Λαογραφία*, I, 1909, pp. 19—70.

²⁾ *Op. cit.* p. 78.

³⁾ *Ibidem* p. 90.

⁴⁾ *Über die Quelle des Erotokritos* în *Byzantinische Zeitschrift*, 1925, pp. 313—321.

⁵⁾ *The Erotokritos* by John Mavrogordato, M. A. With an Introduction by Stephen Gaselee, M. A. Oxford University Press, London, Humphrey Milford, 1929, pp. 55—59.

doar de *pasiunea contrariată*, ea n'are nicio legătură cu Eroto-critul ¹⁾. De altfel d-nii Kampanis de o parte și Vutierdi ²⁾, funcționar la Biblioteca Academiei și a Universității din Atena, de altă parte, în cele mai recente publicații ale d-lor de istorie a literaturii neogrecești, în afară de Pulci, Boiardo, Ariosto, Tasso, adaugă pe Boccaccio cu *Teseide* și *Filocolo* și, în sfârșit, poema «Amadis», care poate fi și ea la bază, zice d. Vutieridi.

În comunicarea de față îmi propun să dovedesc că sursa principală a poemei cretane, neafată până acum, este un roman francez cavaleresc dela sfârșitul evului mediu: *Paris et Vienne*.

Romanul a fost tipărit pentru întâiași dată la Anvers în 1478, dar el a circulat cu mult înainte în copii manuscrise, dintre care cea mai veche datează din 1432.

În introducerea acestui manuscris, ni se spune că romanul ar fi fost «escript en language provensal, qui fut extraits d'ung aultre livre escript en language cathalain». Originea provensală este probabilă, cea catalană n'a fost dovedită până acum ³⁾. Romanul a fost tradus în limba franceză de un

¹⁾ Titlul operei este: *La Hadriana. Tragedia nuova di Luigi Grotto Cieco d'Hadria. In Vinegia. Appresso Domenico Farri, 1637*. Eroii sunt: Hadriana, fiica regelui Sabinilor și Latino, fiul regelui Latinilor, cari se iubesc, deși neamurile lor se vrăjmănesc. Într'o luptă dintre Sabini și Latini, Latino ucide pe fratele Hadrianei, pe care nu l-a cunoscut. Hadriana ascultă vaetele mamei, dar, când află că iubitul a fost în legitimă apărare, se simte și mai mult atrasă spre el. Părinții vor să o mărite cu un prinț care să se urce apoi pe tronul Sabinilor, dar cu toate amenințările părinților, ea refuză. Dela un mag primește un praf care o adoarme timp de mai multe ore, astfel că pare moartă. Părinții o înmormântează. Scrisoarea, trimisă de fată mai înainte lui Latino ca să vie să deschidă mormântul și să o ia, n'ajunge la timp în mâna logodnicului. Acesta, aflând în răstimp de moartea iubitei sale, vine la mormânt și în culmea desnădejzii ia un venin puternic și moare. Hadriana deșteptată din somnul ei, consumă restul veninului și moare și ea.

²⁾ Cf. *Καμπάνης Ἀριστοῦ, Ἱστορία Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, Ἐν Ἀθήναις 1933*, p. 67—72. *Ἡλία Π. Βουτιερῖδη, Σύντομη Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας (1000—1930), Ἐν Ἀθήναις, 1933*, pp. 188, 195 și urm. și mai ales 198. Cf. același *Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΕ' αἰῶνος μέχρι τῶν νεωτάτων χρόνων. Ἐν Ἀθήναις, τ. ΙΙ, 1927*, p. 173—181.

³⁾ Romanul era cunoscut la începutul secolului XV în Spania, căci este amintit în 1405, în unele versuri ale lui Micer Francisco Imperial. Cf. textele la Kaltenbacher, *op. cit.*, p. 42—43. Menendez, y Pelayo în *Origenes de la Novela. Tomo I, Introducción*, Madrid 1905, pag. CXLIV, amintind versurile și romanul, consideră totuși «*la Historia de Paris y Viana, libro de origen provenzal, traducido al francés en 1487 y del francés al castellano*». Pentru textele spaniole cf. *ibidem* în nota 1.

marseillez, Pierre de la Cypede: « Et c'il vous plaist savoir qui je suis: de Saint Pierre j'ay prins le nom, de la Cypede pour surnom » și a fost reeditat în 1904, de Kaltenbacher ¹⁾).

Tipărit la sfârșitul secolului al XV-lea, romanul a avut o soartă destul de norocoasă; un exemplar s'a găsit trecut în inventarul de bijuterii din 1474 al contesei de Montpensier; un al doilea se afla în biblioteca Charlottei de Savoie, soția lui Ludovic al XI-lea, un al treilea în aceea a ducelui de Savoie, la Chambéry (1498) ²⁾. De altă parte a fost retipărit între 1487—1596 în cel puțin 11 ediții franceze și a pătruns, încă din veacul al XVI-lea, în nouă literaturi ³⁾.

La acestea urmează să se adauge acum, după cercetările noastre, și prelucrarea grecească, făcută mai târziu, împreună cu traducerea ei românească.

PARIS ET VIENNE ȘI EROTOCRITUL

Din capul locului subliniem între originalul francez și între prelucrarea grecească un paralelism în cecece privește numărul eroilor, juxta-punerea lor și distribuția rolurilor. În « Paris et Vienne » eroii sunt de-o parte: Godeffroy de Lanson, Delfinul Vienei, soția sa Dyanne și fiica lor Vienne; iar de alta: vasalul Delfinului « messire Jacques », soția sa și fiul lor Paris. În Erotocrit eroii sunt, de-o parte: Împăratul Atenei Iraclicie, soția sa Artemis și fiica lor Aretusa; iar de altă parte: sfetnicul împăratului Pezostrat, soția sa și fiul lor Erotocrit.

Acțiunea se împletește din faptul că fiul vasalului câștigă dragostea fiicei suveranului; acesta, stăpânit de prejudecăți, se sbate să înlătore nenorocirea, exilând pe tânăr și aruncându-și fiica în temniță, dar iubirea nestrămutată a acestora și eroismul tânărului vasal, care salvează viața suveranului,

¹⁾ Dr. Robert Kaltenbacher, *Der altfranzösische Roman Paris et Vienne*. Erlangen, 1904.

²⁾ P(aul) M(eyer), *Romania*, 1905, p. 316.

³⁾ *Italiană* — prima tipăritură din 1482; *spaniolă* — prima ediție la Burgos 1524; *catalană* — I-a ed. la Gerona 1495; *engleză* — Westmestre 1485; *flamandă* — Antwerpen, 1488; *suedeză* — sfârșitul secolului al XV-lea; *latină* — Veneția 1516, și *armeană*, păstrată într'un manuscris din 1581, în Bibliothèque Nationale din Paris. (Vezi Dr. Robert Kaltenbacher, *op cit.* pag. 25—31).

sfârșesc prin a înfrânge prejudecățile și a grăbi desnodământul fericit al dramei sufletești.

Asemănările de temă nu dovedesc totdeauna un împrumut direct; de aceea vom intra mai adânc în analiza comparativă a textelor, insistând nu numai asupra asemănarilor, ci și asupra deosebirilor, fiindcă ceea ce vom căuta să desprindem în concluzie nu este numai stabilirea precisă a sursei, dar și procedeele de remaniere, concepția de care a fost călăuzit prelucrătorul și realizările sale estetice.

Inceputul este identic în ambele opere. Paris, în romanul francez, Erotocrit, în poema greacă, îndrăgesc pe fiica suveranului lor. Cum distanța de clasă socială nu le îngăduie nicio nădejde, ei își destăinuie dragostea unui prieten (Paris lui Edoardo, Erotocrit lui Polidor), și, pentru a-și liniști durerea, își iau lăuta și pornesc în fiecare noapte împreună, sub ferestrele iubitei, revărsându-și focul dragostei în cântec (romanul francez precizează: *aubade*). Toți cei din palat ascultă uimiți; dar mai ales eroina, prinsă în vraja melodiei, se simte atrasă către cântărețul necunoscut, pe care-l vede într'o lumină ideală. Tatăl însuși (Delfinul Godeffroy de Lanson sau Iraclie, regele Atenei), ațâțat de curiozitate, vrea să afle cine sunt cântăreții misterioși. În acest scop dă o masă mare la care invită pe toți muzicanții iscușiți, nădăjduind că în toiul veseliei și al cântecului, îi va recunoaște după voce. Speranțele lui sunt însă înșelate. Zadarnic așteaptă tatăl, zadarnic așteaptă mai ales fiica; eroii nu vor să se dea pe față. Și Delfinul în romanul francez și împăratul în Erotocrit, împinși din ce în ce mai mult de curiozitate, trimit o ceată de 10 cavaleri cari să stea ascunși în jurul palatului când vor veni cântăreții, să-i lase să cânte și apoi să se repeadă asupra lor și să-i aducă la palat, cu voie sau fără voie. Slujitorii ascultă ordinul, îi pândesc, dar când se duc spre ei și îi invită la palat, tinerii sfătuindu-se, refuză să meargă. Se produce atunci o învălmășeală: cântăreții scot spada, câțiva cavaleri cad în luptă, iar ceilalți, înspăimântați, o rup la fugă, și a doua zi dimineața, povestesc împăratului sau Delfinului isprava lor. Aceștia măresc garda în nopțile următoare, dar tinerii nu se mai văd.

Inceputul acesta, identic în ambele opere, nu lasă nicio îndoială că autorul poemei grecești a cunoscut romanul francez medieval. Vom vedea mai jos că liniile intrigii în ambele romane, dacă uneori se îndepărtează, de cele mai multe ori se apropie și se suprapun chiar în cele mai mici detalii.

În *Erotocrit*, după încercarea neisbutită a regelui de a afla cine este cântărețul misterios, urmează scena în care Aretusa descoperă singură taina. În romanul francez această scenă este pusă ceva mai târziu fiindcă — după concepția cavalermului — eroul, fără să se facă cunoscut, trebuie să câștige mai întâi dragostea fetei prin fapte răsunătoare de armă.

El ia parte în acest scop la două lupte de «tournoi»: una pusă la cale de Delfin pentru a înviora sufletul fiicei sale, cealaltă, pregătită de regele Franței pentru a pune capăt disputei care împărțise cavalerii săi în 3 partide dușmane: prima susținând că cea mai frumoasă femeie din lume este Constance, sora regelui Engliterei, a doua că este Floryane, fiica seniorului Jehan de Normandie și a treia că este Vienne, fiica Delfinului.

Paris ia parte la ambele lupte; intră în arenă, însoțit de prietenul său Edoardo, fără nicio insignă care să-l dea pe față; înfrânge toți cavalerii; câștigă victoria și, deși căutat pentru a fi sărbătorit, se strecoară de pe câmpul de luptă tot așa de enigmatic, precum venise. Ambele «jute» sunt descrise în culori vii, cu amănunte care desvăluie un pitoresc colț de viață medievală, dar, întru cât ne îndepărtează de subiectul nostru, trecem peste ele, pentru a ne opri mai pe larg la scena recunoașterii.

Paris pleacă în Brebant, dar, înainte de plecare, încredințează mamei sale cheia dela cameră, cu rugămintea de a nu lăsa pe nimeni să intre înăuntru.

În lipsa lui Paris, se întâmplă însă că tatăl său se îmbolnăvește rău. După ce a trecut primejdia și a intrat în convalescență, Delfinul se duce să-l vadă și trimite apoi, ca un act de curtenie, și pe soția și pe fiica sa. După ce femeile au mângâiat pe bătrân, mama lui Paris invită musafirii să viziteze casa. Doamnele pornesc și, străbătând mai

multe apartamente, ajung la camera lui Paris, unde Vienne dă peste armele, peste insignele albe și peste obiectele prețioase pe care Paris le câștigase luptând pentru ea. La vederea acestor scumpe amintiri, Vienne isbucnește în lacrimi.

Poema grecească urmărește și aci de aproape în intriga ei liniile romanului francez. Pezostrat cade și el bolnav după plecarea lui Erotocrit; regele vine să-l vadă; regina și Aretusa îl urmează. La plecare, mama lui Erotocrit le arată casa și astfel Aretusa intră și ea în camera eroului. Dar, în țesătura romanului grecesc, scena jutelor fiind așezată mai târziu, Aretusa găsește în camera lui Erotocrit nu trofeele câștigate în luptă, ci versurile pe care el le cântase sub ferestrele căminului părintesc. Astfel ea descoperă, ca și Vienne, cine era cântărețul necunoscut.

După scena destăinuirii, atât Paris cât și Erotocrit se duc mai des la curtea suveranului lor. Eroinele — Vienne și Aretusa — înțelegându-se, prima cu prietena ei nedespărțită Ysabeau, cealaltă cu doica ei Frosina, dau o întâlnire iubitelui. Întâlnirea are loc noaptea la palat. Vienne și Paris, Aretusa și Erotocrit, își pot astfel destăinui iubirea prin grațiile de fier ale ferestrei, până în revărsatul zorilor. În ambele opere, fără ca textele să se suprapună, fiindcă Erotocritul nu este o traducere — scenele acestea de o iubire plină de frăgezime, sunt zugrăvite cu o fină pătrundere psihologică. Perechile de îndrăgostiți se întâlnesc astfel în mai multe nopți, până când în cele din urmă — Vienne într-o parte, Aretusa în cealaltă — își sfătuiesc fiecare iubitul să trimită pe tatăl lui la al ei ca să le ceară mâna. Paris și Erotocrit, înviorați de speranțe, împărtășesc părinților dragostea lor; aceștia își dau seama de greutatea situației, dar neavând încotro, își împlinesc solia. Și împăratul Atenei și Delfinul Franței se înfurie de îndrăsneala vasalului, și, pentru a-l pedepsi, hotărăsc exilarea eroului. Urmează o ultimă scenă de întâlnire între tineri. Paris și Erotocrit aduc vestea tristă a despărțirii. Este o scenă de suspine și de lacrimi. Vienne și Aretusa jură iubitului credință veșnică, îl asigură că nu vor primi ca mire niciun alt bărbat și-i dăruiesc un inel ca simbol al logodnei lor.

În romanul francez, Vienne pune la cale chiar fuga din casa părintească, dar în drumul spre Aigues-Mortes, surprinși de o furtună și ajunși din urmă de cavalerii Delfinului, sunt nevoiți să se despartă. Vienne se întoarce acasă, iar Paris pleacă singur spre Genova.

În Erotocrit — fuga este înlăturată. Eroul condamnat la exil de regele Atenei, pleacă în insula Eubeea. În acest timp, părinții fetelor se străduiesc să urgenteze căsătoria lor. Delfinul crede că a găsit în fiul ducelui de Bergoigne un viitor ginere, regele Atenei, în fiul împăratului din Bizanț. Ambii părinți stăruiesc din răspuțeri pe lângă fiicele lor ca să le convingă la căsătorie, dar și Vienne și Aretusa refuză cu îndărătnicie. Infuriați, în nădejdea că le vor putea abate din hotărâre, ambii părinți le aruncă într'o temniță întunecoasă, însoțite: Vienne de Ysabeau, Aretusa de Frusina. Din exilul lor, Paris și Erotocrit se interesează de soarta iubitei prin prietenii lor Edoardo sau Polydor.

Suferințele eroilor ating astfel punctul culminant, dar evenimentele se precipită și desnodământul se apropie. Liniile intrigii, care până acum, cu mici excepții, au mers paralel, de aci înainte apucă drumuri diferite, pentru ca, în partea finală, să se apropie din nou.

Romanul francez ne povestește că Paris, desnădăjduit de știrile pe care le primea, pleacă în Bizanț și de-acolo în Taurida, unde învață limba maură, își lasă barbă și se îmbracă în haine orientale. În vremea aceea, Papa Saint-Ygnocent pusese la cale o cruciată împotriva necredincioșilor și însărcinase cu conducerea ei pe regele Franței. Acesta, cu sfatul baronilor săi, trimite pe Delfin, care singur se oferise, să spioneze travestit în pelerin, drumurile spre Ierusalim. Dar sultanul Babiloniei, care întreținea spioni în țările creștine, îl prinde și-l închide într'o temniță din Alexandria. Pe când tatăl Viennei zăcea astfel în închisoare, Paris plecase să se închine la Sfântul Mormânt și ajungând, la întoarcere, în cetatea sultanului, intră în serviciul acestuia, după ce îi vindecase șoimul favorit. El se găsea astfel în serviciul sultanului, când află, întâmplător, dela niște călugări, de nenorocirea Delfinului și, cuprins de milă, se hotărăște să-l scape. Obține

dela sultan învoirea de a se duce în Alexandria însoțit de un călugăr, fiindcă nevoind să-și descopere identitatea față de tatăl Viennei și pretinzând că nu cunoaște altă limbă decât saracina, are nevoie de un tâlmaciu.

Paris și călugărul îmbată în timpul cinei garda, liberează pe captiv; se duc în port și, îmbarcându-se pe o corabie creștină, ajung în cele din urmă la Aigues-Mortes. De acolo se îndreaptă spre curtea din Vienna. Supușii, cari aflaseră vestea fericită, ies înaintea suveranului lor, plângând și sărutându-i mâinile. Desnodământul acesta din romanul francez nu se putea însă încadra — din motive pe care le vom examina îndată mai pe larg — în acțiunea poemei grecești. De aceea prelucrătorul, inspirându-se din tradițiile populare grecești, a plăsmuit alt final, mai în conformitate cu restul poemei.

Iată cum ne înfățișează poema grecească această parte inițială a desnodământului:

Trecuseră trei ani de când Erotocrit petrecea în exil, când într'o zi, regele Atenei este atacat de regele Vladistratos al Vlahilor, care ajunge cu oștile sale până sub zidurile Atenei. Lupta este sângeroasă; victoria șovăește de ambele părți, când deodată intervine în luptă un erou necunoscut. Este Erotocrit, care, aflând din pribegia sa cele ce se petreceau și cuprins de dragostea Aretusei și de nostalgia țării sale, se hotărăi să intre în vălmășagul luptei. Dela o vrăjitoare bătrână dobândise două sticluțe cu apă miraculoasă: una prin care putea să devină negru ca un arap, alta prin care putea să-și curețe negreala și să-și recapete înfățișarea și frumusețea lui obișnuită. Cu ajutorul primei sticluțe, Erotocrit își înegrește fața și pornește întins spre Atena. Iși alege un loc ascuns sub un copac bătrân, departe de oraș și de câmpul de luptă, și de acolo, în revărsatul zorilor, când auzea sunând cornul de luptă, se avânta în tabără; intra în primele rânduri și da vâlvă mare oștirilor ateniene, punând vrăjmașii pe fugă. Nimeni nu-l cunoștea, deși toți erau curioși să afle cine este. Când soarele apunea după culmi, se retrăgea în grabă din tabără și se întorcea neștiut la locul său tănuit. Regele Vladistratos, înspăimântat de ravagiile pe care le făcea în oștirile sale acest necunoscut, hotărăște să reînceapă

a doua zi lupta, înainte de revărsatul zorilor, prin surprindere. Atenienii, atacați pe când erau încă cufundați în somn, sunt înfrânți. Regele însuși și Polidor cad grav răniți; zărurile armelor păreau hotărîte, când deodată intră în luptă eroul misterios. El se repede vijelios în ajutorul regelui Iraclie și împrășteie armata inamică. Vladistratos este în primejdie și dă semnalul de retragere. Polidor se retrage în cortul său să-și îngrijească rănilile. Erotocrit rămâne singur cu regele Iraclie și acesta, recunoscător că l-a scăpat dela moarte, voiește să-i cedeze jumătate din regatul său, ceea ce Erotocrit refuză.

Urmează un armistițiu, în cursul căruia sosește «ὄχ τῆν Φραγδαλ» (din Francia), în tabăra lui Vladistratos, viteazul său nepot, Aristos. Văzând că nu poate cuceri Atena, regele Vlahilor, pentru a pune capăt măcelului, propune ca soarta armelor să fie hotărîtă printr'o luptă dreaptă între nepotul său — pe care-l credea invincibil — și între cel mai bun războinic din oștirea vrăjmașe. Regele Atenei era în mare desnădejde, neștiind pe cine să aleagă, când viteazul strein se oferă singur să intre în lupta care este crâncenă. Aristos cade în cele din urmă, fără suflare, dar și Erotocrit este rănit. Dus în palatul regelui și așezat în camera și pe patul Aretusei, este îngrijit cu multă atenție. Erotocrit nu vrea să se destăinuie, ci spune că se numește Kristidis, că și-a părăsit căminul părintesc, fiindcă moartea i-a răpit iubita și că de atunci, desnădăjduit, colindă lumea, petrecându-și vremea în lupte și în vânători.

Iraclie, umilit în fața celui ce-i mântuise viața și țara și plin de admirație pentru vitejia lui fără seamăn, îi oferă coroana, dar Erotocrit nu primește, ci cere un singur lucru: mâna Aretusei. De aci înainte, intriga poemei se apropie din nou de intriga romanului. Inainte însă de a urmări ultimele fire ale încheierii, subliniem chiar în partea desnodământului pe care am expus-o mai sus, câteva izbitoare asemănări: Erotocrit, ca și Paris, se travestește; își lasă barba să-i crească și-și înegrește fața ca să pară un adevărat maur. El nu se destăinuie tatălui iubitei sale, ci lăsându-l să creadă că ar fi un strein, îl mântuie din primejdia de moarte. Când

acesta, recunoscător, îi oferă tronul, el îl refuză, cerând o singură răsplată: mâna iubitei.

Finalul este identic în ambele opere, cu excepția unor mici complicații pe care le aduc în romanul « Paris et Vienne », situațiile create anterior.

Astfel în întrevederea lui Paris cu Vienne, îndrăgostitul, care, îmbrăcat în haine maure, nu voiește încă să se dea pe față, este însoțit de călugăr, care-și păstrează mai departe rolul de talmaciu. La acesta, se adaugă episcopul de Saint-Vincent, pe care-l trimite Delfinul ca să pună toată autoritatea lui pentru a convinge fata la căsătorie. Episcopul aduce în temniță, din partea tatălui, mesagiul de împăcare și stăruiește pe lângă ea ca să primească de soț, pe cavalerul maur, povestindu-i cum Delfinul îi datorează acestuia vieața. Călugărul, la rândul său, o încredințează că, deși cavalerul poartă haine maure și nu vorbește altă limbă, este totuși creștin și « chevalier de hault affayre ». Vienne amână răspunsul pe a doua zi, când, nebănuind cine este streinul venit să-i ceară mâna, mărturisește că și-a dat inima altuia și că e hotărâtă să părăsească lumea « pour estre au service de Dieu ». Paris, deși înduioșat, totuși nu se destăinuie, ci îi trimite prin călugăr inelul cu diamant pe care ea i-l dăruise în clipa despărțirii. Fata, cercetând inelul, după plecarea streinului, îl recunoaște, și crezând că iubitul ei este mort, se sbate de durere. Paris, intrând din nou înăuntru singur și auzind-o suspinând: « O Paris, fleur de toute chevalerie, oures estes vous mort, et je suis en vie. Male fut pour moy et pyre pour vous l'eure que nous nous entrerewardames premierement », este mișcat de lacrimile ei: « elle ploiroit si tendrement que il n'est au monde cuer, tant soit felon, s'il l'eust oy, qu'il n'en eust pitié » și ne mai putând rezista, începe să-i vorbească « en langue latine », dându-se pe față. După primele țipete de bucurie, Vienne cade leșinată. Episcopul și călugărul intră înlăuntru spre a da ajutor. Fata își revine în simțire. Se recunosc cu toții și pornesc — împreună cu Edoardo, care află și el vestea fericită — la Delfin. Acesta recunoscându-și greșala este cuprins de « molt grant pitié » și cu lacrimile în ochi, luându-și copiii de mână, îi binecuvintează.

În Erotocrit desnodământul se înfățișează ceva mai simplu, fiindcă lipsesc călugărul și Episcopul. Ca și Paris, Erotocrit refuză coroana împăratului și singurul lucru pe care-l cere și el este mâna Aretusei. Regele, știind îndărătnicia fiicei sale, se întristează și caută să-i smulgă gândurile dela ea, dar Erotocrit voiește ca și Paris să vorbească el însuși cu cea urgentă. Este introdus în temniță. Aretusa nu vrea să știe de nimic și atunci Erotocrit, întocmai ca Paris în romanul francez, îi trimite, nu prin călugăr, ci prin doică, inelul. Tânăra prințesă la vederea inelului rămâne înmărmurită. Nu știe ce să mai creadă; cheamă pe strein și-l roagă să-i spună de unde are inelul. Erotocrit amână însă răspunsul pe a doua zi. A doua zi, intrând din nou în temniță, încearcă — spre deosebire de Paris — o ultimă ispitire, povestindu-i cum a primit inelul în Egipt, dela un tânăr, sfâșiat de fiare, pe care l-a găsit dându-și sufletul: « Aceste mâini, pe care le vezi, încheie el povestea — i-au săpat mormântul și l-au îngropat ». La auzul acestor cuvinte, Aretusa isbucnește în lacrimi, regretând că n'a fost la căpătâiul iubitului ei, ca să-l însoțească în călătoria spre lumea cealaltă. Mișcat de statornica ei credință, Erotocrit își spală negreala feței și astfel poema grecească se încheie și ea prin căsătoria îndrăgostiților.

INTERMEDIAR ITALIAN

Din cele expuse, reiese, cred, destul de clar că asemănările dintre intriga celor două opere duc la concluzia că Erotocritul este o prelucrare a romanului francez *Paris et Vienne*.

Pe ce cale a ajuns însă romanul francez de la începutul sec. al XV-lea în Creta veacului al XVII-lea?

Să fi cunoscut oare poetul grec romanul courtois în originalul francez? Nu ar fi exclus, întru cât fusese imprimat în secolul al XVI-lea, după cum am spus, în numeroase ediții: 1500 și 1520: Paris, Jehan Trepperel; Lyon, Claude Nourry; 1530: Paris, Al. Lotrian; 1530 sau 1540: Lyon, Jacques Moderne dict Grand Jacques; 1554: Lyon, François et Benoist Chaussard; 1595: Lyon Ben. Rigaud ¹⁾ ș. a.

¹⁾ Dr. Robert Kaltenbacher, *Der altfranzösische Roman Paris et Vienne*, Erlangen, 1904, p. 21—22.

Este însă mai probabil că prelucrătorul grec, care era familiarizat cu Pulci, Boiardo și Ariosto și care are în opera sa italianisme, a utilizat romanul francez, printr'un intermediar italian. *Paris et Vienne* a intrat în literatura italiană încă din secolul al XV-lea prin două traduceri: una făcută în 1476 în dialectul toscan de către Carlo di Piero del Nero, care-și făcuse studiile în Montpellier, după cum mărturisește însuși; alta făcută de către Antonio de' Folcholieri da Pistoia. Romanul, în forma italiană, a fost tipărit pentru întâiași dată la Treviso în 1482, sub titlul: *La historia de li nobilissimi amanti Paris et Vienna* și a avut, se pare, în Italia o vitalitate mai mare decât în Franța, fiindcă a fost continuu tipărit în cursul veacurilor al XV-lea, al XVI-lea și al XVII-lea, în nenumărate ediții — se cunosc până acum vreo 22 — la Venezia, Milano, Verona și Treviso și în multe alte orașe din Italia. Ea se retipărește și în vremurile noastre ca o carte populară. După aceste traduceri în proză, s'au făcut două prelucrări în versuri — nu trei sau patru, cum susține Kaltenbacher printr'o confuzie de texte ¹⁾ — întâia de Mario Tuccini, care-și începe activitatea pe la 1543 ²⁾ și a cărei operă

¹⁾ Kaltenbacher, *Der altfranzösische Roman Paris et Vienne*, pp. 26-27. Ediția trecută sub Nr. 2 a. cu titlul: « *Amori di Paris e Vienna, racconto in ottava rima del Pastore Poeta, zu Florenz bei Salani, 1873, 16°. Brit. Mus. 11.436. a.* este identică cu aceea trecută sub Nr. 3 a: « *Roma 1626, bei Lod. Grignani eine andere Bearbeitung in Oktaven von Angelo Albano di Orvieto: Innamoramento di doi fidelissimi amanti. 12°.* », fiindcă Angelo Albani di Orvieto este aceeași persoană cu Pastor Poeta, (Vezi și rectificarea făcută la sfârșit de Kaltenbacher, p. 392: « *Nachtrag und Berichtigungen* » după o ediție tipărită la Modena, fără dată). Iată de altfel și titlul ediției din 1794, necunoscută lui Kaltenbacher: « *Innamoramento di due fedelissimi amanti Paris e Vienna, composto in ottava rima da Angelo Albani Orvietano detto il Pastor Poeta, diviso in otto canti con li suoi argomenti. Nuovamente stampato, con diligenza corretto* ». Bassano, 1794.

Afirmația aceluiași: « *Vielleicht gehört auch hierher der bei Melzi angegebene Roman: La notabile et famosa historia del felice innamoramento del Delfino di Francia* » Titlul nu este complet la K. Trebuie adăogat: & *di Angelina Loria, nobile Siciliana. Novamente ritrovata et dall'antica* » lingua Normanna tradotta nella commune Italiana, da M. Giulio Philoteo di Amadeo Siciliano, Venetia, Tramezzino 1562 » trebuie și ea rectificată. Poema nu are, după cum m'am putut încredința din titlurile de capitol și din extrasele pe care le datorez amabilității d-lor P. Zorzanello, Bibliotecarul Marcianei, și Agosto D'Este, nicio legătură cu romanul *Paris et Vienne*. Între cele 104 capitole ale romanului este și unul care se referă la ținuturile noastre: Cap. 101, « *Che le Reine, & il Re Tamerico, o Principe, & le donzelle si posero in viaggio per la via del Regno di Appolonia & che, furon albergati honoratamente dal Re di Transilvania* »

²⁾ Cf. Giulio Bertoni în *Giornale Storico della Letteratura Italiana*, XCIV (1929), p. 277 și nota 7.

a fost tipărită la Genova, în 1571, în tipografia lui Antonio Bellone; a doua în 8 cânturi, de Angelo Albani Orvietano, supranumit Il Pastor Poeta, sub titlul: *Innamoramento di due fedelissimi amanti Paris e Vienna*, publicată la Roma în 1626, la Lod. Grignani ¹⁾ și republicată apoi în diferite ediții populare până în timpul nostru.

Dintre aceste două poeme Teluccini — judecând după excerptele pe care le datorez amabilității d-lui Claudiu Isopescu — se îndepărtează în unele părți de textul francez. Opera lui, dedicată «all'i due illustri essempli di virtù: il Signor Iacopo de'Negri et la Signora Lelia sua dignissima consorte», introduce în acțiunea cântului al 8-lea pe un Giambattista Negri, după cum de altfel ne înștiințează și argumentul:

Quindi vedrem, nè men come proveggia
Un Giambattista Negri, in dar soccorso,
A Paride, à cui fa gran cortesia
Che disperato se ne va in Turchia.

Angelo Albani se ține însă, după cum m'am putut încredința dintr'o ediție recentă (1865 Volterra ²⁾), strâns de textul în proză și deci de originalul francez, a cărui acțiune o concentrează uneori, apropiindu-se mai mult de textul grecesc.

Dar fiindcă nu toate textele italiene ne stau la îndemână nu putem cerceta acum amănunțit întregul proces de remaniere, urmat de poetul grec. Lăsând la o parte chestiunile de detaliu, care deschid câmpul liber controverselor, putem totuși desluși din întreaga structură a poemei grecești unghiul de vedere în care s'a așezat remaniatorul, pentru a construi din materialul epic al Occidentului o poemă în limba sa.

PROCEDEELE DE REMANIERE

Dela o privire cât de superficială se poate vedea că intenția care a călăuzit pe poetul grec a fost să dea operei sale un colorit național, localizând acțiunea în ținuturile grecești.

¹⁾ Dr. Robert Kaltenbacher, *op. cit.*, pp. 23—27.

²⁾ Ediția mi-a fost pusă la dispoziție de «Biblioteca Nazionale Centrale Vittorio Emanuele» din Roma, prin Directorul Institutului de Cultură Italiană din București, d-l G. Manzone, căruia îi aduc mulțumirile mele și pe această cale.

Delfinul Viennei, Godeffroy de Lanson, a devenit în poema greacă Iraclie, împăratul Atenei; eroul principal Paris a luat numele de Erotocritos (din «*Ερωος* = iubire și «*κρένω* = a chinui, deci chinuitul de dragoste); Vienne — Aretusa (dela grec «*ἀρετή*» = virtute); Diana, soția Delfinului — împărăteasa Artemi; vasalul Delfinului «*messire Jacques*» — sfetnicul Pezostrat; Eduardo, prietenul lui Paris poartă în poema greacă numele de Polidor («*πολύ* = multe «*δώρον*» = dar); Ysabeau, prietena Viennei, este înlocuită prin doica Frosina.

Acțiunea se petrece la curtea din Atena. Aci are loc marea luptă de tournoi și participanții sunt principii din ținuturile și insulele grecești: Pistoforas, fiul regelui din Bizanț; Andromahos, principele Naupliei; Kypridimos, principele Ciprului; Nicostrati, seniorul (grec «*ἀφέντης*») din Macedonia; Haridimos, fiul regelui din Creta; Heracles din Eubeea; Dracocardos, seniorul din Patras; Glycostratos din Naxos. Această localizare a acțiunii în limanurile grecești, trebuia în chip firesc să atragă după sine o serie întregă de transformări în structura romanului.

Astfel elementele de intrigă, care pregătesc desnodământul: papa, cardinalul, cruciata, delfinul în haine de pelerin — toate acestea nu numai că erau anacronice în Orientul balcanic și în vremurile vechei Atene, dar ele puteau jigni susceptibilitatea ortodoxă a poporului grec. Nu trebuie uitat că în epoca în care poema a fost alcătuită, aversiunile confesionale, nutrite de o întregă literatură dogmatică și polemică și susținute de pravilele bisericesti¹⁾, ridica între popoare bariere greu

¹⁾ Această îndârjire a ortodoxilor împotriva catolicilor pornea și din faptul că Scaunul papal atrăgea tineretul din insulele grecești, pe care, după ce-l creștea în școlile iesuite, îl folosia apoi pentru opera de propagandă catolică în Răsărit, cum a fost de pildă cazul cu Leo Allatius, născut în Hios, la 1586 (cf. Legrand, *Bibliographie hellénique du XVIIe siècle*, Paris, 1895, III, pag. 435 și urm.).

Lupta ortodoxiei grecești împotriva Papalității s'a desfășurat și pe pământul țărilor noastre. Chiar Domnul Moldovei, C. Duca, care era un cărturar de frunte, a participat și el la această luptă (vezi operele lui la D. Russo, în *Revista istorică română*, (IV) 1934, p. 10 — 12. Lupta s'a desfășurat cu îndârjire în Moldova, dar mai ales în Muntenia, pe timpul domniilor lui Șerban Cantacuzino și Constantin Brâncoveanu. Astfel s'au tipărit: în 1682, la Iași, *Intâmpinarea în contra primatului Papei* a Patriarhului Nectarie din Ierusalim; în 1690, la București, *Manual în contra schismei papistașilor* a lui Maxim Peloponesianul; în același an, tot la București, *Intâmpinarea la principile catolice și la chestiunile lui Chiril Lucaris* a lui

de trecut. Trebuind dar să renunțe la papa, la cardinal, la cruciată, la încurcăturile delfinului în pelerinaj, poetul s'a inspirat — cum au arătat Polites și Pernot — dintr'un basm popular, pe care l-a cunoscut probabil în forma greacă, dar care are variante și în alte literaturi populare: flamandă, italiană, slavă, etc.

La versiunile indicate de Polites se pot adăoga și variantele românești (*Făt-Frumos cel răătăcit* și *Făt-Frumos cu părul de aur* din colecția *Ispirescu*¹⁾; *Cheleş împărat* din colecția *N. D. Popescu*; varianta macedoneană *Tânărul de aur* din colecția *Cosmescu*²⁾, variante care au în unele părți ale lor trăsături mai apropiate de poema greacă decât basmul publicat de Jean Pio³⁾ și analizat de Polites⁴⁾ și Pernot⁵⁾. Este vorba de un erou, care intrând în posesiunea unui cal năzdrăvan și a unor lucruri miraculoase, își pune pe cap o bășică de vită ca să-și ascundă părul de aur și să pară chel, se îmbracă în haine zdrențuite și se duce la curtea unui împărat, unde isbutește, prin vitejie sau prin iscusință, să se căsătorească cu fiica împăratului. Din pricina condiției lui umile și a înfățișării disgrațioase este disprețuit de împărat și ținut împreună cu soția lui la grajd. Dar în războiul crâncen pe care-l deslănțuie vrăjmașii împăratului, pleacă și el la bătălie. Împăratul este în mare primejdie, aproape să fie prins, când sosește deodată pe câmpul de luptă un erou necunoscut, care prinde pe căpetenia vrăjmașilor și pune capăt luptei, aducând

Meletie Sirigul, la care s'a adăogat și *Manualul în contra răătăcirii calvine* a lui Dositheiu Patriarhul Ierusalimului; în 1694, la Iași: *Discurs contra hotărîrii sinodului dela Florența* a lui Ioan Eugenicos; între 1692—1694, tot la Iași: *Volumul împăcării* (*Τόμος καταλλαγής*) de mai mulți, în care se «răstoarnă din temelii dogma de Dumnezeu urită a Papistașilor»; în 1699, la Iași, *Tomul dragostei în contra Latinilor* a lui Dositheiu, Patriarhul Ierusalimului, ș. a. (Vezi titlurile complete în limba greacă în I. Bianu și Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche*, I, pp. 251, 297, 298, 338, 369).

¹⁾ P. Ispirescu, *Legende sau Basmele Românilor adunate din gura poporului*. Colecția *Clasicii români comentați*, Scrisul Românesc, Craiova, p. 229.

²⁾ Lazăr Șăineanu, *Basmele românești în comparațiune cu legendele antice clasice și în legătură cu basmele popoarelor învecinate și ale tuturor popoarelor romanice*. Studiu comparativ. Buc. 1895, p. 286 și urm.

³⁾ *Contes populaires grecs, publiés d'après les manuscrits du Dr. J. G. de Hahn et annotés par Jean Pio*. Copenhague, 1879, pp. 159—179.

⁴⁾ *Λαογραφία*, vol. I, p. 60.

⁵⁾ *Études de littérature grecque moderne. Deuxième série*. Paris, Garnier Frères, 1918, pp. 66—77.

victoria. Este ginerele disprețuit al împăratului, care la sfârșit, spălându-și fața și ridicându-și bășica de pe cap, se arată în toată splendoarea lui.

Inspirându-se din asemenea tradiții populare numai pentru desnodământ — și nu, după cum se credea până acum, pentru întreaga poemă — prelucrătorul a transpus acțiunea, în deplină concordanță cu restul operei sale, din lumea fantastică a basmului, pe scena Răsăritului balcanic. Împăratul Iraclie al Atenei este atacat de regele Vlahilor, Vladistratos (*Βλαδυστρατος*), de sigur o aluzie la Români, fără să putem preciza dacă e vorba de Românii din Tesalia sau de cei din Nordul Dunării, cum crede d-l V. Grecu ¹⁾.

Necesitatea de a localiza tema franceză în condițiile specifice ale vieții grecești, a impus prelucrătorului să modifice și unele note din psihologia eroului, ce nu puteau fi înțelese în lumea conaționalilor săi. El a suprimat astfel din scenele de dragoste unele trăsături de « amour courtois » care stau la baza multor romane cavalierești ale evului mediu francez și pe care le-au scos într'o lumină mai plină, cercetările recente ale lui Charles V. Langlois, Myrrha Lot-Borodine, G. Cohen ș. a. ²⁾.

Amorul courtois s'a ivit, după cum se știe, în secolul al XII-lea, sub influența ideilor platonice, în sudul Franței, unde într'o vreme de liniște și prosperitate, obiceiurile se rafinaseră mai mult.

Din Languedoc și Provence concepția a pătruns la curtea Franței, în veacul al XII-lea, prin căsătoria lui Ludovic al VII-lea cu Liénor d'Aquitanie, protectoarea trubadurilor. Dela curte, moda literară, divinizând femeia, s'a răspândit în castelele marilor feudali și în literatura timpului, mulțumită mai ales prestigiului de care se bucura opera lui Chrétien de Troyes. *Paris et Vienne*, deși apare în sec. XV-lea, se leagă totuși de

¹⁾ *Op. cit.*, pp. 55—63.

²⁾ Charles V. Langlois în *La vie en France au Moyen Age de la fin du XII-e au milieu du XIV-e siècle d'après les romans mondains du temps*, Paris, Hachette, 1926; Myrrha Borodine, *La femme et l'amour au XII-e siècle d'après les poèmes de Chrétien de Troyes*, Paris, Auguste Picard, 1909; G. Cohen. *Un grand romancier d'amour et d'aventure au XII-e siècle: Chrétien de Troyes et son oeuvre*, Paris, Boivin, 1931; Andrée Bruel, *Romans français du Moyen Age, Essais*, Paris, E. Droz, 1934.

romanele de aventură ale secolului al XIII-lea, în care elementul « courtois » este în mare cinste.

Amorul courtois, așa cum este zugrăvit în romanele veacului al XIII-lea, este un sentiment puternic și constant în același timp, care purifică sufletul omenesc de tot ceea ce este pământesc și-l înobilează, ridicându-l la acea virtute supremă a cavalerismului, care este courtoisia.

Două sunt atitudinile care desvăluie această perfecțiune interioară la eroii romanelor courtois: glorificarea femeiei adorate și discreția. Tânărul cavaler îndrăgostit, hotărît să se facă demn de această iubire, intră în arena încăerărilor de tournoi, se luptă vitejește pentru gloria femeii pe care o iubește, cucerind în cinstea ei laurii biruinții. În al doilea rând, el caută să-și ascundă simțirea de privirile indiscrete ale mulțimii și adesea nu se destăinuie nici chiar ei. « Il l'aimait — spune romanul nostru — si courtoisement que la dame, que pucelle estoit, ne s'en apercevoit de rien ». La luptele de tournoi Paris, și prietenul său Edoardo, iau parte « covers eulx et leur chevalx d'ung drapt de soye, blanc sans nulle enseignes... et s'en vindrent au champ si secretement, qu'il n'estoit personne qui sceust dont ils estoient venuz, ne qui ilz estoient ».

După ce, în admirația tuturor, câștigă biruința, ei dispar fără ca nimeni să știe de urma lor. După marea victorie câștigată în lupta dela curtea regală, Paris primește să se așeze în fruntea alaiului care se îndreaptă spre palat, dar la poartă el se înclină dinaintea regelui și se retrage, fără să-și scoată viziera. Când a doua zi, la sărbătoarea închinată biruitorului, regina se scoboară în sala palatului cu o coroană de aur și întreabă unde este cavalerul cu insignele albe, care a câștigat lupta, nimeni nu răspunde, nimeni nu știe ce s'a făcut. El plecase din ajun spre casă. Nici la curtea Delfinului, când acesta povestește mișcat vasalilor săi minunile de arme pe care cavalerul necunoscut le săvârșise pentru gloria fiicei sale, nici atunci nu vrea să iasă din misterul în care se învăluisese, deși suveranul își arăta mâhnirea sinceră că nu-l cunoaște pentru a-i da « aucun guerdon de l'onneur que j'ay reçu par sa prouesse ». Ba încă, pentru a nu fi descoperit, pleacă în Brebant.

Punctul culminant al discreției sale îl vedește Paris în scena întâlnirii cu Vienne.

Vienne găsisese în camera lui — după cum s'a văzut mai sus — trofeele revelatoare. Prin mijlocirea Episcopului de Saint-Vincent are o întrevedere cu el și, întrebându-l de unde le are, Paris, respectând codul de iubire courtoise al cavalerului desăvârșit, îi răspunde că nu le-a câștigat el, ci « ung gentil chivalier de France les me donne, n'a pas long temps ». Trebuie ca Vienne să-l pună să jure că-i va spune adevărul, « pour l'amour de celle qu'il aime le plus au monde », pentru ca astfel să mărturisească în sfârșit că el i-a cântat « aubade »-le și că el este cavalerul care s'a luptat pentru gloria ei.

Este aci trăsătura unei mentalități și expresiunea unor obiceiuri, care smulse din epoca și mediul social în care s'au ivit și transpuse peste două veacuri și mai bine într'un mediu social cu totul diferit, anevoie puteau fi înțelese, necum gustate. Poetul grec, găsind aceste scene prea românești, poate, le-a înlăturat. Erotocritul său păstrează taina, atâta timp cât este necesar. Când află că Aretusa l-a descoperit, nu mai are niciun cuvânt să se ascundă. În poema greacă — spre deosebire de romanul francez — isprăvile de vitejie sunt așezate *după* scena în cursul căreia eroina l-a identificat. În marea luptă de tournoi, el nu mai vine ca un necunoscut; dimpotrivă toți îl recunosc. Aretusa îl urmărește cu încordare și când iese învingător, ea este fericită să-i dea ca premiu coroana de aur. După scenele de întâlnire, de care am vorbit, Erotocrit, îndemnat de iubita sa, e convins că vitejia lui, recunoscută de toată lumea și de rege, este suficientă pentru a șterge diferențele de rang social și de aceea trimite pe tatăl său să ceară mâna eroinei.

Mai puțin subtilă dar mai sinceră, iubirea așa cum a zugrăvit-o poetul grec are un caracter mai general omenesc și în orice caz mai accesibil maselor populare, mai puțin în curent cu codul curtoasiei occidentale.

Am putea duce mai departe această analiză comparativă a textelor, pentru a degaja mai amănunțit procedeele de remaniere ale prelucrătorului grec, dar se poate ca unele modificări

ale temei franceze să fi fost executate chiar în intermediarele italiene. Ne mărginim totuși, făcând aceste rezerve, să subliniem un alt aspect al poemei grecești.

Paris et Vienne are, după cum se știe, calități remarcabile, care-l așază alături de *Pierre de Provence et la belle Maguelonne*, printre precursorii romanului modern.

Romanistul finlandez Werner Söderhjelm a subliniat simțul realist al autorului, observarea justă a caracterelor, naturaletă dialogurilor și zugrăvirea neobișnuit de vie a situațiilor ¹⁾. Dar romanul are și un un mare cusur: acțiunea principală este înăbușită de episoade accesorii. Prelucrătorul grec, care are un real simț al compoziției, a înlăturat — dacă nu cumva se va fi făcut aceasta înaintea lui — toate acele episoade accesorii care turburau unitatea concepției. Astfel, în afară de omisiunea scenelor amintite mai sus, el a mai tăiat legăturile eroului cu episcopul Saint Vincent, legături care complică în mod inutil acțiunea; înlătură visurile revelatoare, care alină suferințele Viennei; renunță la scena disgrațioasă prin care aceasta isbutește să scape de ducele de Bergoigne și pe care o repetă mai târziu lui Paris ²⁾; reduce numeroasele călătorii ale eroului la două și, în sfârșit, a contopit cele două scene de tournoi într'una singură, căreia însă îi dă mai multă viață, mai multă culoare și mai multă extindere: un cânt întreg (al II-lea) din cinci.

CONCLUZII

Ajunși la capătul acestei comunicări, credem necesar să desprindem concluziile. Izvorul principal al poemei grecești Erotocritul — care a fost atât de prețuit la noi, încât a fost tradus în 3 rânduri, ultima dată de Anton Pann — nu este un basm popular grecesc, nici prototipul romanului francez Amadis, nici versiunea preshakespeareiană a lui Romeo și Julieta, ci romanul francez cavaleresc dela sfârșitul evului mediu: «Paris et Vienne». Poema grecească urmărește de aproape

¹⁾ Werner Söderhjelm, *Pierre de Provence et la belle Maguelonne* in *Mémoires de la Société Néo-Philologique de Helsingfors*, VII, Helsinki, Helsingfors, 1924, p. 38 și urm.

²⁾ Eroina așază la subțioară o bucată de carne putrezită care răspândește în jurul ei un miros de nesuferit și pretinde că este atinsă de o boală incurabilă.

subiectul romanului francez, prin intermediarul italian, și, deși în unele episoade ale ei apucă o linie diferită, totuși în cele mai multe părți intriga ambelor creațiuni se suprapune până în cele mai mici detalii.

Identificarea sursei occidentale, înlăturând părerea că autorul poemei s'a inspirat din basmele populare, aduce o lumină nouă și în ceea ce privește problemele atât de discutate, a datării operei și a paternității lui Kornaros.

Dacă ținem seamă de faptul că «Paris et Vienne» a fost stilizat, în forma în care-l avem azi, în 1438 și a fost imprimat pentru întâiași dată în 1478, atunci nu mai poate fi vorba pentru alcătuirea Erotocritului de secolul al XIV-lea, cum credea Polites. Data trebuie să fie însă scoborită și mai mult, fiindcă cea mai veche versiune a prelucrării lui Angelo Albani Orvietano este, după cât știm, din 1626. Această dată ne apropie însă de cea fixată de Xanthudidis și militează pentru paternitatea lui Kornaros.

Poetul grec, care a fost om de gust și de talent, a naționalizat tema medievală occidentală travestind eroii, transpunând acțiunea în limanurile grecești și aducând câteva modificări importante în țesătura intrigii. El a izbutit apoi, printr'o fericită inspirație, să aducă la unitate elementele atât de complexe din romanul francez, înlăturând episoadele secundare, care înăbușeau desfășurarea limpede a acțiunii principale. Limba plină de metafore și proverbe împrumutate din graiul popular, atâtea aluziuni la obiceiurile și la superstițiile autohtone, ca de pildă prevederea viitorului după sborul sau cântecul păsărilor, au izbutit să dea operei un colorit grecesc așa de pronunțat încât, ademeniți de aceste elemente, specialiști eminenți ca Polites sau Pernot, au crezut în originalitatea Erotocritului și au fost convinși că i-au găsit surse în folclorul grecesc.

Prin determinarea sursei lui Paris et Vienne se îmbogățește ciclul romanelor courtois, intrate din evul mediu francez în literaturile balcanice, și din care au pătruns în literatura noastră, după cum am arătat în lucrări anterioare: *romanul lui Alexandru cel Mare*, *romanul Troiei*, în versiunea lui Guido delle Colonne, și, după cercetările de acum, *Paris et Vienne*.

ANEXA I

Pentru documentarea celor expuse mai sus și pentru a se vedea mai clar raporturile dintre originalul francez și dintre versiunile derivate, cred necesar a pune aci în paralelă textele. Aleg pentru aceasta un episod caracteristic, alcătuit din înlănțuirea următoarelor 4 incidente :

1. Paris (Erotocrit) pentru a-și alina focul dragostei cântă, în tovărășia lui Edoardo (Polidor), «aubade» sub ferestrele palatului.

2. Suveranul și fiica sa (Vienne sau Aretuza), vrăjiți de farmecul melodiei, vor să cunoască pe misteriosul cântăreț.

În acest scop Delfinul sau regele Atenei dau o serbare la care invită oameni veseli, sperând că, în toiul oaspățului, vor recunoaște, după glas, pe cântăreți, dar aceștia nu vin, sau dacă vin, nu cântă.

3. Suveranul trimite atunci 10 ostași, cari să-i pândească în timpul nopții, când vor veni să cânte și să-i aducă cu voie, ori fără voie. Tinerii însă nu vor să vină; se încinge o încăerare; câțiva cavaleri cad în luptă, iar ceilalți, puși pe fugă, povestesc a doua zi suveranului pățania lor.

4. Delfinul sau regele, mâniați, măresc în nopțile următoare garda, dar tinerii nu mai cântă.

Episodul este reprodus după următoarele texte :

I. **Originalul francez** după textul ediției critice publicată de Dr. Robert Kaltenbacher, *Der altfranzösische Roman Paris et Vienne*, Erlangen, 1904, pag. 77—82.

II. **Versiunea italiană** după poema lui Angelo Albani Orvietano detto Il Pastor Poeta, *Innamoramento di due fedelissimi amanti Paris e Vienna*, ediția din Bassano, 1794.

E interesant de știut că în edițiile recente ca cea din 1865 (Volterra) vesurile au suferit corecturi numeroase. Textul se publică aci după copiile fotografice ce ne-au fost puse grațios la dispoziție de D-l P. Zorzanello, Directorul de la « Biblioteca Nazionale di San Marco » din Veneția. , căruia îi aducem aci mulțumirile noastre.

III. Versiunea grecească se publică după textul lui St e f. X a n t h u d i d i s. Acest text a fost publicat pentru întâiași dată într'o bună ediție critică, însoțită de un studiu documentat în 1915 în Iracleia din Creta, sub titlul: *Βιτζέντζου Κορνάρου Ἐρωτόκριτος, Ἐκδοσις κριτικῆ γινομένη ἐπὶ τῆ βάσει τῶν πρώτων πηγῶν μετ' εἰσαγωγῆς σημειώσεων καὶ γλωσσαρίου*. Textul a fost republicat, fără aparat critic, cu ușoare rectificări în text de Xanthudidis într'o bună ediție populară apărută în colecția *Σύλλογος πρὸς διάδοσιν ἀφελίμων βιβλίων ἰδρυθεὶς Τῷ 1898, ὑπὸ Α. Βικέλα* nr. 53. Am reprodus episodul după această ultimă ediție corectată.

IV. Versiunea românească se reproduce după ms. 3514, din Biblioteca Academiei Române f. 9 v.—15 r., copiat în București la anul 1787 de logofătul Ioniță, după cum ne încredințează notița de la f. 224.

După numeroasele moldovenisme ale textului, se pare că această copie a logofătului Ioniță avea la baza ei un prototip ce venise din Moldova. E de observat că textul românesc nu este o traducere după textul lui Xanthudidis care reprezintă tradiția manuscrisurilor, ci după edițiile populare tipărite la Veneția.

Comparația versiunii românești cu acestea dovedește că traducerea românească este cu totul liberă și că cel puțin în ms. 3514 — a suferit transformări interesante.

ORIGINALUL FRANCEZ

PARIS ET VIENNE

(după textul editat de Dr. Robert Kaltenbacher, p. 77—82)

I. Paris serchoit chemin de soy eslonyer de Vienne, mes riens ne luy valoit la longnyer, quar quant plus la longnoit, et plus ardoit le feu d'amours, que desir metoit en son cuer. Et aussi Paris, pour la grant amour qu'il avoit a Vienne, estoit en grant souscy, panssant que tropt avoit assis son cuer en hault lieu. Et pour ceste chose il commença a mener estrange vie, et en nulle chouse ne prenoit plaisir ne confort, fors tant seullement comme il parloit a son compaignon Edardo, qui doucement le confortoit. Souventes foiz Paris et Edardo aloient de nuyt soubz la chambre de Vienne, faisant oubades de leurs chanssons, quar ilz chantoient souveraynement bien, et puy jouoyent de leur instrumens chanssons mello-dyoses, comme ceulx qui de celluy mestier estoient les maistres.

II. Le dauphin en sa chambre estoit avecques madame Dyaine, sa fame, et Vienne, sa belle fille, ouyent bien le doulx chant de Paris et d'Edardo et les melodies qu'ilz fasoient des instrumens, si y prenoient grant plaisir. Et moult avoit grant desir le douphin de savoir qui estoient ceulx qui ce faisoient, et pour en aprendre aucunes enseignes, ledit dauphin souvent fist ordener pluseurs festes, ou furent tous les aulx hommes du pais, pansant en son cuer que ceulx qui telles aubades luy fasoient, estoient gens joyeuses et notables, et par ainsi ilz vendroient a la feste, et lors a leur chanter et a leur jouer il les conestroit. Mes de ceste chouse faillit a son cuider, car Paris et Edardo, comme gentilz hommes et saiges, et comme ceulx qui bien vouloient seler leur fait, n'y vindrent point. Pluseurs aultres y vindrent chanter et jouer, mes le dauphin

VERSIUNEA ITALIANA

ANGELO ALBANI ORVIETANO DETTO IL PASTOR POETA

INNAMORAMENTO DI DUE FEDELISSIMI AMANTI PARIS E VIENNA

Ediſia Bassano 1794. Bibl. Marciana, Venetia, (94. C. 242) Pag. 10—15.

I. Udendo il fatto Paris raccontare,
Alquanto dentro al cor fu rallegrato,
Dicendo: mi volevi confortare,
Ed hai bisogno d'esser confortato:
Tu pur non ti sapesti ben guardare,
Che li colpi d'Amor t'hanno impiagato;
E' pur folle colui, che s'innamora
Sul fior degl'anni suoi troppo a buon'ora.

Mentre ch'ognun di lor si consolava,
Narrando la cagion del rio tormento;
Il Giovane, l'Amico assai pregava,
Che portarlo con se fosse contento;
Perchè Odoardo, ed Egli ben sonava
Cetra, Leuto, e più d'uno strumento,
A segno, che nel Mondo non han pare,
Che sappia come lor sì ben suonare.

La notte unitamente se ne andorno
Vicino dove Vienna ne dormia,
E le Cetre a suonare incominciorno,
Formando col cantar gran melodia;
Tal che Vienna, e la Balia si destorno
Ambi sorprese da quell'armonia,
E lor pareo, che fosse un suono quello,
Che alcun nel Mondo non udi il più bello.

Ciò udendo, trasse un gran sospir dal core
La Giovanetta, e incominciò a pensare,
Chi può esser colui, che per suo amore

cogneust bien que ceulx qu'il demandoit n'y estoient point. Et quant plus ledit dauphin metoit son estude a les conoytre, tant moins en pouvoit aprendre nouvelles, et tousjours croyoit en son cuer le desir de les cognoistre et scavoit qu'ilz estoient.

Vienne, qui continuellement escoutoit les oubades que les deux compaignons fasoient, sy avysoit et pensoit et puis en soy mesmes disoit: « Tieulx chanter et tieulx sonner ont commansement et son fais pour hommes qui m'aiment bien ». Mais toutesfoiz elle couvroit son courage et son cuer le plus secretement qu'elle pouvoit, mais voient elle que son pere estoit si desirant de scavoit que tieulx aubades leur faisoit, elle encores en estoit plus desireuse, et grant fain avoit de scavoit que ceulx estoient. Mes a l'eure n'en peust il riens scavoit, et tousjours luy croissoit la volunte et le desir de scavoit qui ceulx estoient, entant qu'elle mostroit a en porter grant poine et douleur. Le dauphin la confortoit le plus qu'il pèvoit. Ung jour se pansa qu'il failloit qu'il sceust ceste chouse.

III. Le dauphin ung autre jour fist venir ditz de ses chivaliers, et quant ilz furent venus devant luy, il leur dist: « Messeigneurs, je veul que ceste nuyt apres matines vous alyes hors de ceste maison, et vous ales mettre a l'envyron de ma chambre; et il viendront aucunes gens desoubz nostre chambre, qui ont a coustume de nous fere aubades. Quant ilz viendront, laissez les chanter et jouer, et quant ilz auront tout fait a leur plaisir, ales a eulx et leur dictes que ilz viennent parler a moy, et si els ne veulent venir, amenes les moy, bon gre ou mal gre ». Et lors les chivaliers respondirent que ilz feroient son commandement. La nuyt vint et les chivaliers s'alerent armer et ordener pour acomplir le commandement du dauphin, leur seigneur. Quant ilz furent armes et ordenes, ilz salirent hors du palays et s'en alerent cacher environ la chambre du Dauphin. Apres matines Paris et Edoardo vindrent et menerent avecques eulx ung valet, qui portoit leurs instrumens; quant ilz furent desoubz la chambre du dauphin, ilz commensserent a chanter et a sonner, ainsi comme ilz avoient a coustume, et quant ilz eurent chante et sone a tout leur

Era quivi venuto per suonare;
Forse, dicea; sarà questi un Signore:
Ah, lo vorrei, se lo sapessi, amare!
Ma la tormenta in sen malinconia,
Che nol conosce, e non sa dir chi sia.

La bella Giovanetta innamorata

Comprendere non può qual sia l' oggetto,
E tutto il giorno stette addolorata
Per l' occulta passion, ch' asconde in petto,
Gli seppe molto lunga la giornata,
Se l' ora non vedea d' andare in letto,
Essendo nel pensier ferma, e costante,
Che saria ritornato il fido Amante.

Ma voglio abbandonar la Giovanetta;

Sol per cantar del fido suo amatore,
Che tanto lo tormenta, e lo saetta
Per la sua bella Vienna il crudo Amore;
Oh, con quanto desio brama, ed aspetta,
Ch' il Sole asconda il chiaro suo splendore
Per portarsi là dove amor lo mena,
A far col canto udir sua acerba pena.

La sospirata notte si presenta

Per compiacer' i due fedeli Amanti:
E già il Garzon gentil con voglia intenta
Vanne a sfogar l' acerbe pene, e pianti;
Era la bella Vienna assai contenta
In udir li soavi, e dolci canti,
Ma ben discopre in essi; e ben comprende
L' acerbo duol, ch' il Cantatore offende.

Pur tante notti in questo luogo vanno

Con suoni, e canti mai più uditi intorno,
Che a tutti invero meraviglia fanno
D' un sì dolce cantar, del suono adorno:
Il Re con la Regina intanto stanno:
Pensosi, e mesti ad aspettare il giorno,
Che giunto fer la Figlia a lor chiamare,
Dicendo: avete udito voi cantare?

La Giovanetta, che non può nascondere

plaisir, et s'en voloient aler, lors les chivaliers vindrent a eulx et les saluerent, et les deux compaignons leur rendirent leur salut cortoysement et au plus couvertement que ilz peurent, et puy s'en volerent aler leur chemin. Mes les chivaliers leur dirent que ilz demorassent, quar il convenoit et estoit force que ilz alassent avecques eulx, car ainsi l'avoit commande le dauphin, qui a eulx vouloit parler.

Paris entendit ce que les chivaliers disoient et saillist avant et leur dist: « Messeigneurs, je vous pryé que il vous plaise attendre ung peu, et je parleray a mon compaignon et puis nous vous responderons ». Les chevaliers leur acorderent. Lors Paris s'en vint vers Edoardo et luy dist: « Mon compaignon, vous aves ouy ce que les chevaliers demandent et dient, c'est que ilz nous volent mener devers le dauphin, donc moult me desplairoit que vous deussiez avoir aucun desplaisir pour moy; toutesfoiz quant est a moy, j'ay conclus et suis plus comptent de morir en ceste place que si ilz me menoyent vif devant le dauphin. Pourquoi avises que nous devons faire, et faysons comme bons chevaliers. Et surtout gardons le valet, quar pour luy serions nous descovers, si il estoit pris. Avises donc bien que il vous en semble et me conseilles ». Edoardo, oyant les parolles de Paris respondit et dit: « Paris, mon conseil est petit, et de petit vous puis ayder, mes toutesfoiz avises vous en vous mesmes ce que vous en voldres fayre, quar je suis prest a fayre vostre volente et de mourir avecques vous, s'il est necessaire ».

Paris, qui entendit la response et la bonne volente de son compaignon, s'en vint aux chivaliers et leur dist tieulx parolles: « Messeigneurs, je vous requier et prie tant comme je puy qu'il vous plaise vous en retourner, car certainement, je vous dy que nous sommes amys de monseigneur le dauphin, et ses serviteurs en tous cas. Et pourtant ne nous veulhes point destourner, car nous avons aucune besoigne a fayre, laquelle nous ne layrons pour chouse du monde, ne avecques vous ne yrons pour parolles que vous sceussies dire ». Les chivaliers responderent: « Seigneurs, ne vous desplaise, quar se vous ne voules venir pour amour, il vous fauldra venir pour force ». Quant Paris les entendit, il se tira aryere et mist

Le ferite d'amor sì crudelissime,
 Che un sospiro al Padre ebbe a rispondere,
 Ho udito ben l' alte armonie dolcissime;
 Indi col pianto fa i sospir confondare,
 E le doglie del sen rese amarissime,
 Il padre ne restò, quasi insensato
 Vedendo in Vienna il bel color mutato.

- II. E ben conobbe a un tratto, che ferito
 Avea d'amor la sua Figliuola il core,
 Per il bel canto, e per il suon ch' udito
 Avea già molte volte per suo amore;
 Onde pensò trovar qualche partito,
 Per distrargli dal sen l' aspro dolore;
 Che si faccia una festa intanto accenna,
 Per recar spasso alla sua Figlia Vienna.
 Fece intimar a tutti i Suonatori,
 Che vi vada ciascun senz' altro accento,
 E a quelli che saran li più migliori,
 Un gran premio donar egli è contento;
 Vi andorno tutti, poveri, e Signori,
 Ciascheduno portando il suo strumento,
 Ma non v' andiede il Giovane Parisse,
 Per sospetto, ch' il Re non lo scoprisse.
 Ed ecco giunto il desiato giorno,
 Per far la bella, e grandiosa festa.
 Onde molti Signor di rango andorno,
 E chi vi puote entrar fuori non resta.
 Oh bell' udire in tutto quel contorno
 Una dolce armonia, che i cuori arresta;
 Ma non conobbe il Re fra tanti, e tanti
 Il dolce suono ch' avea udito innanti.
 E conoscendo, che non è venuto
 Il Suonator del più mirabil suono,
 Pensò, che per non esser conosciuto
 Lasciato avea la festa in abbandono.
- III. Perciò dentro di se già risoluto,
 A tutto costo vuol saper chi sono,
 E fe dieci chiamar della sua Corte

la main a son espee, en leur moustrant qu'il se vouloit defendre. Ung des chivaliers, qui moult estoit ardy se lansa avant et tandist la main pour prandre Paris, mes Paris, qui avoit ja son espee en sa main, le ferist de telle vertu, qu'il l'abaty a terre en tel estat, qu'il n'avoit povoir de soy relever. Lors commanca la meslee entre eulx. Paris ferist le segont et le tiers et commanca a despartir coups de tous costez. Edoardo pareillement commensa a ferir grans coups et ruer chivaliers pour terre. Briefment, tant firent les deux compaignons pour la prouesse de leurs espees, que en peu d'eure furent delivres de leurs ennemis, en telle maniere, que la plus grant partie des ditz chevaliers gysaient a terre mors et maubaillis, et les autres s'enfuyrent. Quant les deux compaignons se virent ainsi delivres de celles gens, ilz n'arestarent plus, ains s'en allerent a leur hostel, et le valet avecques eulx. Quant le jour fust venu, les chivaliers, qui foyz s'en estoient, vindrent devant le dauphin et luy compterent tout leur fait et la desaventure, qui leur estoit advenue, dont il fut moult dolant et courosse, et disoit en soy mesmes que a l'autre nuyt il y mettroit tant de gens, que ceulx, qui ceste chouse avoient faicte, seroient prys. Mes il faillit a son compte, car despuy Paris ne Edoardo n'y vindrent.

IV. Quant les chivaliers heurent fine leur compte, Vienne, qui les parolles escoutoit, en eust tres grant desplaisir. Si s'en vint vers Ysabee, qui sa compaignyere estoit, et luy dist: « Ysabee, saches de vray que ceulx qui font cestes aubades, sont gens qui m'ayment, et molt ay grant desir d'en savoir la verite, ne jamais en ma vie n'avray plasir jusques a tant que j'en sache la propre verite ». Maintenant est amoureuse Vienne, tant que plus n'en peut, et ne scet de qui. Paris pensa que tant plus seroit pres de Vienne, et plus la desireroit. Lors se pensa que il estoit asses scient, et entendoit les escriptures divines. En la ville avoit ung evesque, qui s'appelloit levesque de Saint Vincent, et estoit homme devot et de bonne vie, ledit evesque l'amoit molt. Si ala demorer en sa compaignye, et la passoit sa vie le plus couvertelement et le plus doucement qu'il povoit.

Armato ognun di lor sicuro, e forte.
E disse a quelli: voi dovete stare
Intorno al mio Palazzo alle quattr' ore,
Ove ciascun di voi deve vegliare,
E mostrar se bisogna anche il valore;
E se qui sentirete alcun suonare,
Fermateli per forza, o per amore;
Se bramate acquistar la grazia mia;
Perchè sol bramo di saper chi sia.
Risposer questi: o Sire, il vostro accento 14
Sarà da tutti noi tosto ubbidito;
Per vostro amore ognun di noi contento,
Metterà la sua vita a mal partito;
Eseguiremo pronti il vostro intento,
Nè sperate giammai d'esser tradito.
Se venir non vorran con buone voglie,
Li condurremo con tormenti, e doglie.
Ed ecco giunta l'ora destinata,
Che suol Paris andar con allegrezza,
Ove sta la sua bella addormentata,
Che tanto col pensier venera, e apprezza.
Ma la sorte crudel, che sempre ingrata,
Ogni fido amator odia, e disprezza,
Per non renderli mai lieti, e contenti
Sa prepararli mille infausti eventi.
Vi giunse il bel Garzone, e in dolce canto
Fece all'amata sua questa partenza:
Dicendo: a voi mi raccomando tanto
Donna gentile, e piena di prudenza;
Avete tra le belle il pregio, e il vanto,
E in voi regna virtù, regna clemenza:
Io parto, e lascio in questo augusto loco
Il mio misero cor tra fiamme, e fuoco.
Appena egli ebbe terminato il canto,
Ne restò circondato in un momento,
Come appunto ne resta in forte incanto,
Che di magica forza ha il rio portento;
Ma li Ministri per giustizia, e vanto

Le dauphin veoit demourer sa fille en plus grant pensement que ne souloit, et estoit en grant soussy, et ne pouvoit penser dont tel pensement venoit a ladicte Vienne. Lors se pensa que, pour luy donner plaisir, feroit fayre une belle feste et feroit cryer au jour de la feste ung tournoyement, pensant que en celuy tornoyement vindroyent pluseurs jeunes hommes pour l'amour de Vienne, pour laquelle chose Vienne y prandroit aucun plaisir, et aussi Vienne en celluy temps ne scavoit que estoit plesir.

Non mostrorno con lui folle ardimento;
Sol dissero: venite, il Re al cospetto
Vi vuole, e non abbiate alcun sospetto.
Udendo il Giovanetto un tal parlare
Al suo fido Odoardo prese a dire:
Amico caro, che dobbiam noi fare,
Proveremo del Re l'oltraggi, e l'ire.
Gli rispose egli allor, non dubitare,
Che questi iniqui non farem pentire.
Alli miei moti, alli miei passi attendi,
E da' colpi nemici or ti difendi.

Ciò detto: si tirorno ambo in disparte,
E miser mano alle taglienti spade,
Sembrando ognun di lor un nuovo Marte,
Che contro i suoi nemici irato vade.
Un dal busto la testa altrui diparte,
L'altro fa, che più d'uno esangue cade;
E quei, che vivi a stento vi restorno,
Con estrema vergogna al Re tornorno.

Quando il Re sente il fatto, e il tutto vede,
S'accende di furor, d'ira, e di sdegno,
E or quindi, or quindi dibattendo il piede
Mostra della vendetta aperto il segno.
Giura, e promette, per la Regal Sede,
Di mettere in scompiglio tutto il Regno,
Fin che costoro possa aver in mano,
Ma restò il suo pensier fallace, e vano.

IV. Nella sera seguente apparecchiati
Eran molti di braccio altero, e forte,
Che come Paladini erano armati,
De' più migliori, ch'egli avesse in Corte,
Quali tutti dal Re furno pregati,
Che se vivi non l'hanno, gli dian morte;
Ma nulla gli giovò, perchè quel suono
Fu posto da' compagni in abbandono.

PRELUCRAREA GRECEASCĂ EROTOCRIT

DUPĂ EDIȚIA XANTHUIDIS

ΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ

- I. Φίλε, ἐβάλληκα τραγοῦδι καὶ λαγοῦτο 405
γλήγορα νὰ μὲ γιάνουσι στὸ λογιισμόν ἐτοῦτο.
Σὰν τραγουδήξω καὶ νὰ πῶ τὸν πόνο, ποῦ μὲ κρίνει,
μοῦ φαίνεται πὼς εἶν νερό, καὶ τὴ φωτιά μου σβήνει.

ΠΟΙΗΤΗΣ

- Ἐλόγιασ' ὁ Πολύδωρος, πὼς τοῦτο ν' ἀληθέψη,
καὶ νὰ περνᾷ μὲ τσι σκοπούς, κι ἄλλο νὰ μὴ γυρέψη 410
καὶ πάλι τρόπο καρτερεῖ ὄγια νὰ τὸν διατάσση,
ν' ἀπαρηθῆ καὶ τσι σκοπούς, κι ἄλλη βουλή νὰ πιάσση.
Εἰς τούτη τὴν καλὴ καρδιά δὲν τότε δυσκολεύγει,
σὰ φρόνιμος στὸ διάταμα πάντα καιρὸ γυρεύγει,
κ' ἦτονε πάντα μετ' αὐτό, δὲ θὲ νὰ τὸν ἀφήσση 415
νὰ πηλαίη μοναχὸς ἐκεῖ, ὥστε νὰ λησμονήσση
ἐκεῖνα ποῦ τὸν τυραννοῦ, κ' ἔχουν ἀκόμη ρίζα,
ὥστε νὰ τοῦ βρομέσουαι ὅ τι κι ἂν τοῦ μυρίζα.
- II. Καὶ τὴν ἀγῆ, πρὶ ἄλλος τσι δῆ, στὸ σπῆτιν ἐγιαέρινα,
κι ὁ Ρῆγας μὲ τὴ Ρήγισσα πολλὴ χαρὰν ἐπαίρινα, 420
νὰ τοῦ γροικοῦ νὰ τραγουδῆ, κ' ἔτσι γλυκιὰ νὰ λέγη
τοῦ Ἔρωτα τσι πονηριές, τσι προᾶξές του νὰ ψέγη.
Μ' ἀπ' ὄλους τς ἄλλους πλιὰ γλυκιὰ ἦσα σὴν Ἀρετοῦσα,
καὶ τὰ τραγοῦδια ξυπητητὴ συχνὰ τὴν ἐκρατοῦσα,
κι ὀληνυκτὶς ἀνάπασι δὲν εἶχε νὰ λογιάζη, 425
ποιὸς εἶναι αὐτὸς ποῦ τραγουδεῖ καὶ βαρυναστενάζει.
καὶ μέρα νύκτα ἢ πεθυμιὰ πληθαίνει νὰ τ' ἀκούη,
μὴ γνώθοντας, κι ὁ Ἔρωτας ὄντὲ γελᾷ, μᾶς κρούει.

VERSIUNEA ROMÂNESCĂ

DUPĂ MANUSCRISUL 3514 DIN BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

I. EROTOCRIT:

chemând pre prietenul său, îi zăce: fratele meu am găsit
leacu patimilor mele; am obicinuit de mergu | noapte aproape 9^v
de lăcuința ceî ce mă pedepsești ¹⁾, și cu cântare jăluescu
pățimiriile mele, care, după ce le zîcu, mi să pare că mă ră-
suflu și mă răcorescu de toate necazurile. Și dar nu mai voi
nimică decâtu atâta; îmi esti destul ačasta, să-mi lecuescu
toati patimile.

POLIDOR:

Polidor încă văzând ačastă făgăduială cu jurământ, au
datu credință, că atâta va să-i fii pohtoriie, cu socotială ca iarăș
cându îi va veni îndămână, să-i mai zăcă și să-l mai înveți;
și așa cu acestu mijlocu cu încetul să-i dizrădăcinezi di[n]
inimă ačastă fandasăie, dar până a-i găsi vremi să-i zăcă și
să-l sfătuiască, nu-l lăsa sângur să miargă noapte, și-l în-
tovărășă și el, de merge amândoi în toati noptăle. Inșă Ero-
tocrit, ca unul ce-l dure inima, niciodată nu-i zice vorbă de
bine la ačastă faptă, ce totu catigorii ²⁾, totu discolii ³⁾, totu
îngrozări. Și cătu șide și cătu umblau mergând amândoi cu
porturi schimbati și cu chipuri streine pusă la obrazuri ⁴⁾,
până aproape de zăoă! Atunce să întorce îndărăptu pe acasă. | 10^v

II. Deci să arătăm acum cu ce energhie face acele cânteci.
Intâiu împăratu cu împărătiasa, cu toate bătrânețăle lor, ave
mare bucurie și pohtă ca, de ar fi cu putință, nici o dată să

¹⁾ Grec. *παιδεύω* = a chinui (înseamnă și a instrui).

²⁾ Grec. *ἡ κατηγορία* = acuzare, imputare.

³⁾ Grec. *δυσκολία* = dificultate

⁴⁾ Adică: mascați.

- Εύρισκετο ταχιά κι' ἀργὰ πάντα στή συντροφιάν τσι
 κείνη, πού τὴν ἐβύζασε, Φροσύνη τ' ὄνομά τζι. 430
- Ἐτούτη χρόνους καιροὺς ἦτονε στὸ Παλάτι,
 τὴ Ρηγοπούλλα βύζασε, κι ὡς μάννα τὴν ἐκράτει
 στὴ βλέψησὶν τῆς ἐτουνηῆς τὴν εἶχασι δοσμένη,
 γιατί ἔτον ἄξα, φρόνιμη, περίσσα τιμημένη.
- Καὶ μὲ τὴ Νέναν τσι συχνιὰ ἐμίλειε τοῦτα κείνα, 435
 πάντα γιὰ τὸν τραγουδιστὴ ἀθιβολὲς ἐκίνα,
 κι ὀληνυκτὶς νὰ τραγουδῆ τόσο πολλὰ ἤρεσέν τσι
 πού ὕπνο εἰς τὰ μάτια τζι δὲν ἤβανε ποτὲ τζι,
 ἤπαινε τὰ τραγοῦδια ντου, συχνιὰ τὰ ξαναλέγει,
 κ' ἐρχίνισεν ἀπὸ μακρὰ ὁ πόθος νὰ δοξεύγη, 440
 καὶ δίχως νὰ τόνε θωρῆ μὲ τὰ τραγοῦδια αὐτεῖνα
 σ' ἀγάπην ἐμπερδεύγετο, κ' εἰς πεθυμιὰν ἐκίνα,
 κ' ἐξύπνα καὶ τὴ Νέναν τσι, κ' ἐμίλειε μετὰ κείνη
 κουρφα κλεφτὰ τὴν πάτασε τοῦ Ἐρωτ' ἠ-ὀδύνη.
- Ὅποιο τραγοῦδι τς ἤρεσε ἤπιανε κ' ἤγραφέν το, 445
 ἐθώρειε, ξαναθώρειεν το, ξεστήχου μάθαινέν το.
 Τὸ σύθεμα τοῦ τραγουδιοῦ καὶ τοῦ σκοποῦ ἢ γλυκότη
 ἐσκλάβωνε συργουλιστὰ τσι κορασᾶς τὴ νιότη.
- Ταχιά ταχιά σηκώνοντο, πρὶ νὰ ξυπνήσου οἱ-ἄλλοι,
 κι ὁ λογισμὸς τσι βρῖσκετο σὲ παιδωμὴ μεγάλη. 450
 Τοῦ ὕπνου τσι τς ἀνάπαφες τὴν ὀρδιναί, πού κράτει.
 πού ὕστερη νὰ σηκοθῆ ἦτον ἐκ τὸ κρεβάτι,
 ἤφηκε, δὲν τσι θέλει μπλιό, κ' εἰς ἄλλες ἔγνωιες μπαίνει
 καὶ φαίνεται τς ἠ-ἀγρουπιὰ τὴ θρέφει, τὴν παχαίνει.
- Ἡ Νένα δὲν ἐλόγιαζε, πὼς ν' αἴμπη ἔς πόθου ὀδύνη, 455
 καὶ τούτη τὴν καλὴ καρδιά νὰ παίρη τὴν ἀφίνει,
 ἔτσι κι αὐτὴ σὰν κοπελλιὰ ὠρέγετο ν' ἀκούη,
 δὲν ἔγνωθε κι ὁ Ἐρωτας συχνιὰ τσι κατακρούει,
 κι ἂ δὲν τὴν εὖρη ξυπνητὴ, νὰ τοῦ τὸ πῆ νὰ πηαίρη,
 στὸ δεῦτερο κατάκρουσμα ἀνοίγει του καὶ μπαίνει. 460
- Μ' ἀγκοῦσες, μ' ἀναστεναμοὺς ἐπέργα νύκτα μέρα,
 καὶ δὲ θωρεῖ, πὼς ἦτονε ἄνους Ρῆγα θυγατέρα,
 νὰ μὴν ἀφήσῃ ὁ λογισμὸς ἐκεῖνος νὰ ριζώσῃ,
 νὰ τόνε διώξῃ νὰ διαβῆ, νὰ μὴν τήνε προδώσῃ,
 ἀμ' ἤφηκε κ' ἐπλήθυνε ἢ λάβρα στὸ καμίνι, 465
 κι ἀπὸ μιὰ σπῖθα ἀπόμικρη φωτιὰ μεγάλη γίνη.

nu tacă cântărețul. Când împăratu ajunge la această pohtă pentru cântece, dară Aretusa, ticăloasa ¹⁾, cum socotești că va fi ascultat aceli cântece! O ce rău, ticăloasa, că nu închide ochii toată noapte până la o vreme, ascultând cântecile și apoi talmăcind cuvintile ce noimă au; și apoi gândești cine să fie acel ce cânta și arată cu atâta jali patimile lui. Ačasta gândești culcându-să; ačasta sculându-să; și începe a doa oră să auză cântărețul, nesocotind că i să ațâță lucruri mari dintru ačasta. Nu știe primejdie dragostei | că li iaste urzala dulci și bătătura amară otravă. Ave lângă dânsa nelipsită pentru pază pe doica ei care îi didese țâță, fâmei foarti cu minte și cu socotială, ce o chema Frosini; de mulți ani ačastă jupăneasă în palatul împăratului cu cinste ei de la împăratul și de la împărătiasa. Și-i era Aretusii încredințată supt a ei purtari de grijă, avându-o și Aretusa întocmai ca o mamă. Și între alti vorbi ce ave cu dânsa, adesi aduce Aretusa vorbă pentru cântăreț și cânticile câti le cântasă Erotocrit, fiindcă le scrisesi. Aretusa le lua, le cânta, le cite. In scurtă vorbă, începe pohtă și dorința a prindi rădăcini; începe dragoste a răzbi la inima copilii și o rănești, după obiceiul ei. Incepe să asculte cânticile mai cu dragoste; și așa dulçața viersului și nostimada ²⁾ cuvintilor o răne ³⁾, sămțând inima Aretusii ace desăvârșită dragoste.

Ah! ah! ah! blestemată dragoste, cum nu-ți fusă milă de ačastă floritică și o furași, fără de a sămți, în cursili tale ai pohtitu să te scalzi, și în lațurile aceștia iată că ți s'au supus, mitiutica, cu totul. Oh de trei ori, ticăloasă Aretuso, de ai ști și de ai cunoaști ce foc ai începutu, mult ai fugi de dulçața acestui glas și de frumuseța acestor cântici. Aretusa era cari să culca înainte tuturor și să scula pă urma tuturor. Aretusa acum să culcă mai târziu și nu doarmi toată noapte; și să mănică înainte tuturor; lasă celi copilărești, întră la griji și la gânduri; și-i pari că ace neodihnă o îngrashi și o folosești.

Frosina doica, încă netrecându-i prin minte la ce poati să să înfundeze lucru, nu o opre de ascultare cânticilor,

¹⁾ Ticăloasa are aci sensul de *nenorocită*.

²⁾ Grec. *νοστιμάδα* = *savoarea*.

³⁾ în ms.: *fără nesămțând*.

- Ὁ Ρῆγας μιὰ ἀπὸ τρεῖς πολλὰς ἠθέλησε νὰ μάθῃ,
 ποῖος εἶν αὐτός, πὸν τραγουδεῖ τῆς ἐρωτιᾶς τὰ πάθη
 ἔτσι γλυκιὰ καὶ νόστιμα, πὸν ταῖρ' ἄλλο δὲν ἔχει,
 κ' ἐβάρθηκε νὰ τότε δῆ καὶ νὰ τότε κατέχη, 470
 καὶ μιὰν ἡμέρα κάλεσμα ἤγαμε στὸ Παλάτι,
 ξεφάντωσι ἀπὸ τὸ ταχὺ ὡς τὸ βραδὺν ἐκράτει,
 κ' ἐλόγιασε μὲ τρεῖς πολλούς, πὸν ἴσανε καλεσμένοι,
 πὼς νᾶρθῃ καὶ ὁ τραγουδιστής, καὶ μὲ χαρὰ ἀνιμένει
 ἐκεῖνο, πὸν ἔτσι γλυκιὰ τὰ βάσανά ντου λέγει, 475
 ὁπὸν τὸν ἄθροπο κινᾷ μὲ τὸ σκοπὸ νὰ κλαίγῃ·
 ἄμ' ἠσφαλὲν τοῦ ὁ λογισμὸς γιὰ τότες, καὶ κομπώθη,
 καὶ οὐδ' ἔνα, ἴς κείνα ποῦρχεισεν, ὄφελος δὲν ἐδόθη,
 γιὰτι ποτὲ ὁ Ρωτόκριτος δὲ θεὲ νὰ τραγουδήσῃ
 στὸ φανερό, μὴν τότε δῆ κιανεὶς νὰ τὸν γνωρίσῃ, 480
 καὶ δυσκολέψ' ἢ μοῖρά ντου μὲ τρεῖς σκοποὺς ὁμάδι,
 καὶ χάσῃ τὴν παρηγοριά, πὸν παίρνει πᾶσα βράδυ,
 κ' ἐπῆγε μὲ τὸν φίλον του, παρὰμερα καθίζει,
 δὲν εἶχε φῶς νὰ στρέφεται μηδὲ ν' ἀναντρανίξῃ.
 Τὰ μάτια ντου κιαμιὰ φορὰ σταγιὸ ντου συντήρουσα 485
 στὸν τόπον, ὁπὸν βρίσκουντον κ' ἦτον ἡ-Ἀρετοῦσα,
 καὶ ὅσο τρεῖς φεύγει τρεῖς φωτιᾶς, τόσον καὶ πλιὰ σιμώνει,
 ὦρες ξεστός ἐπόμενε, καὶ ὦρες κρυγιὸς σὰ χιόνι.
 Ἦρχεισεν ἢ ξεφάντωσι, ἦρθαν οἱ καλεσμένοι,
 κ' ἡ-Ἀρετοῦσα μὲ χαρὰ στέκεται καὶ ἀνιμένει 490
 ν' ἀκούσῃ τὸν τραγουδιστὴ τρεῖς νύκτας, νὰ γνωρίσῃ
 ποῖος εἶναι, πὸν τὴν τυραννᾷ, καὶ ὁπὸν τρεῖς δίδει κρείαι.
 Ἀρχίσασι νὰ τραγουδοῦ, καὶ ὁ Ρῆγας τοὺς ἐγροῖκα,
 μέσα ντου λέει, σὰ θωρῶ, ὁπίσω τὸν ἐφῆκα
 τρεῖς νύκτας τὸν τραγουδιστὴ, πὸν ἴθελα νὰ κατέχω· 495
 καὶ πὸν ἴθελα νὰ ξεγροιαστῶ, πλειότερη ἐγροῖαν ἔχω.
 Ἐθώρειεν τοὺς κ' ἐγροῖκαν τοὺς ἐκεῖ, πὸν τραγουδοῦσα,
 μ' ἀπὸ τοὶ νύκτας τὸ σκοπὸ πολλὰ μακρὰ κρατοῦσα.
 Ἡ-Ἀρετοῦσα κάθουντο στὸ πλάι τοῦ κυροῦ τρεῖς,
 καὶ ὅσον ἐγροῖκα τόσο πλιὰ ἤβανε μέσ' στὸ νοῦν τρεῖς
 τρεῖς νύκτας τὸν τραγουδιστὴ, γιὰτι κιανεὶς δὲ σῶνει 500
 ὡσὰν ἐκεῖνον νὰ τὸ πῆ, οὐδὲ νὰ τοῦ σιμώνῃ.
 Μεγάλῃ καλοθέλῃσι στὸ λογισμὸ κινᾶτο,
 κ' ἐκεῖνον τοῦ τραγουδιστὴ τρεῖς νύκτας ἐθυμᾶτο.

socotind că, ca o copilă să inglindisască, ¹⁾ nu strică. Și au început gândurile a o săgita. Deci au început copila niști deosăbitori ohtaturi cu suspinuri dintru adâncul inimii. Au pierdut înțelepțeasca socotală, cumcă iasti fiică | împăra- 11^v
 tului și trebuie să nu să lasă a să stăpâni de acestu feliu de gânduri. Au uitat cânticile, îi plac pă cântăreți; dorești să-l știe și această dorință îi amestecă toți mințile. Împăratul încă au intratu la o perierghie ²⁾ cum de ar pute să afle și să cunoască pe acel ce cânta frumos și cu atâta artă ale dragostei lucruri, și numai decât deti poroncă de ziafet ³⁾ să facă la curte împărătiască de dimineată până în noapți și slobozenie să vie și bătrâni și tineri, și mari și mici, fără de oprială. Au adus totu feliu de zicături. Și pune | 12^r
 împăratul totu feliu de sălințe ca cu acestu mijloc să afle pre cântăreți și să-și mulțămiască perierghie. Aretusa șide întru cafas ⁴⁾ făcut cu meșteșug de privia la toți și nu să vede de nimeni, dar la inima ei era îndoitu. Dar să cunoască pre cântăreți nu au putut împăratu nimică să isprăviască cu acestu mijloc, că Erotocritu își purta minte cu sâne și nu va nici să o de în știri cum că au cântatu vreodată să-și piarză eglengioa ⁵⁾ noptăi, ce șide de o parte cu prietinu său Polidor și câte odată, pre supt cumpăt, își aruncară niștii ochi la locul undi șide Aretusa. Au început dar toți cântăreții pe rând | să 12^v
 cânte cu toții. Și șadi împăratul cu mari luari aminte, ca să cunoască pre cântăreți, dar ticăloasa Aretusa, că-ș deșchisesi urechile inimii și ali minții, ascultându, ca doar va pute afla pre cel ce toată noapte cântă, și o pedepsești; și zăoa nici cum nu o slabești, dar vedi că nici unul nu să asămăna nimic cu acel de noapte cântăreț. Au venit vreme de s'au răsăpiti toți, fieșcari pe acasă.

III. Au rămas împăratul cu oareșcari mahniri, cum de nu s'au pututu dovedi acel cântăreț al noptii și intră la alte gânduri și mai multi să nu fie.

¹⁾ Cuvânt turcesc: *să petreacă, să se distreze.*

²⁾ Grec. *περίεργεια* (*η*) = *curiositate*,

³⁾ Cuvânt turcesc: *oaspăt.*

⁴⁾ *Cafas* = *balcon închis, cu gratii.*

⁵⁾ Cuvânt turcesc: *desfătarea.*

Ἦπαφεν ἡ ξεφάντωσι, ἐβράδειασεν ἡ-ώρα,
καὶ καθενεὶς στὸ σπῆτιν του ἐπῆγεν εἰς τὴ Χώρα. 505

- III. Ὁ Ρῆγας βάνει λογισμό, πολλὰ βαθιὰ τὸν πιάνει,
εἰτὰ ἔναι κι ὁ τραγουδιστὴς τσι νύκτας δὲν ἐφάνη,
καὶ μ' ἄλλο τρόπο βάλθηκε, ποιὸς εἶναι νὰ κατέχη,
κι ὥστε νὰ μάθῃ καὶ νὰ δῆ, πλειότερη ἔγνοιαν ἔχει· 510
καὶ κράζει μιὰν ἀργατινὴ δέκα ἀπὸ τὴν Αὐλὴν του,
ὅπου πλερώνουνταν καλὰ νὰ βλέπουν τὸ κορμὶν του,
λέει τως, « Πιάστε τ' ἄρματα χωστὰ καὶ μὴ μιλήτε,
κι ἄμέτε σὲ παράχωστο τόπο καὶ φυλακίητε,
κι ὡς ἔρθῃ αὐτός, ποὺ τραγουδεῖ καὶ παίζει τὸ λαγοῦτο, 515
γλήγορα νὰ τὸν φέρετε εἰς τὸ Παλάτι τοῦτο ».
Κινοῦν καὶ πάσι τὸ ζιμιὸ κ' οἱ δέκα ἀρματωμένοι,
καθένας τὸν τραγουδιστὴ ἤστεκε κι ἀνιμένει.
Εἰς ὥραν ὀλιγούτσικη, ὅπου ἔσανε χωσμένοι,
θωροῦν τον μ' ἓνα σύντροφον ἀξάφνου καὶ προβαίνει, 520
κι ἀρχίζει πάλι τὸ σκοπὸ τὸ γλυκοζαχαρένιο,
κ' ἐκτύπα τὸ λαγοῦτόν του, σὰν τὸ χε μαθημένο.
Ἦ γλῶσσά ντου παρὰ ποτε ἐγίνηκεν ἀηδόνι,
καὶ τὸ μεσάνυκτο περνᾷ, τὸ φῶς τς ἀγγῆς σιμώνει·
τότες ἀπὸ τὸ χάλασμα βγαίνουν οἱ-ἀντρειωμένοι, 525
κι ὡς τς εἶδεν ὁ Ρωτόκριτος σκολάζει καὶ σωπαίνει,
καὶ τὸ λαγοῦτο σκόρπισεν εἰς ἑκατὸ κομμάτια,
νὰ μὴν τότε γνωρίσουσι κεῖνα τὰ ξένα μάτια,
καὶ λέει καὶ τοῦ φίλου ντου,

ΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ

- Ἦ Απόψε κάνει χρεία
νὰ δεῖξωμε τὴ δύναμη κι ὅλη μας τὴν ἀντρεία. 530
Ἦ-ἄρεξί σου ἄ σὲ βασιτᾶ νὰ μὴ μᾶσε γνωρίσου,
ἀπόψε κάμε τὸ πρεπὸ καὶ σὺ μὲ τὸ σταβί σου,
κ' ἐγὼ καλλιὰ ἔχω θάνατο, παρὰ νὰ γνωριστοῦμε,
καὶ πρὶ μᾶς πάσι στοῦ Ρηγός θέλω νὰ σκοτωθοῦμε.
Ἦτοῦτοι, ποῦ στὸ χάλασμα ἔστέκα κ' ἀνιμένα, 535
ὁ Βασιλιὸς τοὺς ἤπεψε νὰ πιάσουσιν ἐμένα,

Chemă pe unul din ofițeri și-i poroncești să margă cu zeci ostași cu arme, să păzască noapte la un loc de taină. Și cum va veni acel cântăreț să încapă a cânta, îndată să sară asupra lui cu toții, și viu să-l prinză, să-l aducă înaintea împăratului. Au mersu ofițeriul după poroncă și acolo unde șide ei, străjuind, vide că vin doi întovărășiți: Erotocrit și cu Polidor. Și îndată începură a cânta cu acel minunat glas, cu atâta dulceață, încât și ofițerii și ostașii rămăseră amortiți. Și așa ascultând, nu să îndura să sară asupra lui, până nu va isprăvi cântare. După ce au așteptat multe căsuri, trecând miezul nopții, cătră zioă, au tăcut Erotocrit și numai decât ofițeriul și cu ostașii să răpezi asupra lor, care văzând Erotocrit, aruncă în pământ violița ¹⁾ | de să sfărâmă ^{13^v} și zăce lui Polidor: frati, acesta esti căsul care mai mult ca totudiauna ne trebuiești vetejiia, și numai cu sabie rămâne să ne ferim de a nu ne cunoaște. Șezi lângă mine de-mi ajută, să ne oștim bărbătești, ca să nu ne dăm voei în cunoștință, și de vom muri, să murim omorând, iar nu cu rușine. Acum cunoască fieștecare câtă puteri ari dragoste și câte minuni faci: înzăstriază pre toți cu tot feliiul de daruri, faci pe proști isteți, pe scumpu gumergi ²⁾ pre fricoși îndrăsneți, pre urâți frumoși, pre leneși îi îmbărbătiază și, în scurtu, nimică nu-i lipsești a înzăstra pre cei supuși armilor ei.

DRAGOSTE FACI PE EROTOCRIT DE SĂ OȘTEȘTI CU ZECI
ÎNARMAȚI ȘI CREDI CĂ-I VA BIRUI

Viind acei zăce, întâi cu înțălepciuni de să apropie, și le zice cum că puternicul împărat îi pohtești ca să-i vază și să-i cunoască; că ari mare dragoste asupra acestor cântici mângâitoare la care și Erotocrit răspunzându-le cu evghenie ³⁾ li-au zis: fraților, nu sloboadi vreme nopții a mergi noi la împăratul, pentrucă supușii să ferescu și de vorbă a nu strica odihna stăpânilor, și noi cum să mergim cu cântice și cu strigări. | ^{13^v} Și așa zăcându-le, își luară sara bună și plecară.

¹⁾ grec. τὸ βιολί = vioară.

²⁾ cuvânt turcesc: darnic.

³⁾ grec. ἡ εὐγένεια = noblețe.

κ' ἐγὼ δὲ θέλω νὰ πιαστῶ, καλλιὰ ἔχω νὰ ποθάνω,
 καὶ νὰ μὲ πάσινε νεκρὸ εἰς τὸ Παλάτ' ἀπάνω.
 Τὸ κάλεσμα, πὺν γίνηκε τὴν περασμένη σκόλη,
 κάτεχε ἔγώ ἄμουν ἀφορμή, καὶ μαζωκῆκαν ὄλοι. 540
 Στέκε κοντά μου, βούθηθα μου, κὶ ἄς πολεμοῦμ' ὁμάδι.
 κὶ ὀλπίζω ἀπόψε ἀγδίκιωτοι δὲν πάμεν εἰς τὸν ἄδη.

ΠΟΙΗΤΗΣ

Γροικῆσετε τοῦ Ἐρωτα θαμάσματα τὰ κάνει,
 κ' εἰσὲ θανάτους ἑκατό, ὅσ' ἀγαποῦν, τσι βάνει,
 πληθαίνει τως τὴν ὄρεξι, καὶ δύναμι τῶς δίδει, 545
 μαθαίνει τσι νὰ πολεμοῦ τὴ νύκτα στὸ σκοτείδι,
 κάνει τὸν ἀκριβὸ φτηνὸ, πρόθυμο τὸν ὀκνιάρι,
 κάνει καὶ τὸν ἀκάτεχο νὰ ξέρη πᾶσα χάρι.
 Ἡ-ἀγάπη τὸ Ρωτόκριτο κάνει νὰ πολεμήση
 μὲ δέκα, κ' εἰς τὸν Ἐρωτα ὀλπίζει νὰ νικήση. 550
 Σιμώνουν ὄλοι σπλαχνικὰ καὶ χαιρετοῦν τσι δυὸ ντως
 λέγοντας, πὼς ὀρέγονται περίσσα τὸ σκοπόν τως,
 κ' ἄς συνοδέφουν ὄλοι ντως, κ' ἔτσι συντροφιασμένοι
 νὰ πάσινε στοῦ Βασιλιοῦ, ὅπου τὸς ἀνιμένει,
 νὰ τραγουδήσουν τοῦ Ρηγός, τσι χάρες τως νὰ δείξουν, 555
 μὴν περπατοῦσι μοναχοί, μὰ κὶ ὄλοι ντως νὰ σμίζουν.
 Ἐτότες ὁ Ρωτόκριτος ἀρχοντικὰ μιλεῖ τως
 καὶ φρόνιμα, ὡς ἐγνώρισε κ' εἶδε τὴν ὄρεξίν τως,
 λέει τως,

ΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ

Φίλοι κὶ ἀδελφοί, ἡ-ῶρα δὲν τὸ δίδει,
 νὰ πάμε τώρα στοῦ Ρηγός ἔς τσι νύκτας τὸ σκοτείδι, 560
 τς Ἀφέντες, ὅπ' ὀρίζουσιν, οἱ δοῦλοι προσκυνοῦσι,
 κὶ ὄχι μὲ κτύπους καὶ φωνῆς νὰ πὰ νὰ τσι ξυπνοῦσι.
 Ἐγὼ δὲ θεὸ νὰ καρτερῶ κ' ἡ-ῶρα μὲ σπουδάξει,
 κ' ἐκεῖνο, ποῦ μοῦ λέτε σεῖς, δὲν πρέπει μὴδὲ μοιάζει.

ΠΟΙΗΤΗΣ

Σὰν τοὺς ἀποχαιρέτισε κ' ἐμίσησεγε, θωροῦσι,
 πὼς δὲ γροικᾷ μὲ τὸ καλὸ, κ' εἰς τὸ κακὸ θὰ μποῦσι. 565

Iar ofițerul, văzând că cu bine nu vor să să supui, numai decătu au scos armi și au năvălit asupra-le. Ei încă nu s'au lăsat lor, ce au scos săbiile și s'au amestecat unii cu alții, tăind și oștindu-să ca un ceas. Și când s'au despărțitu, au căzutu doi ostași jos morți; s'au rănit și ofițeriu foarti rău și ceialalți, ca vai dă ei, zmerduiți au fugitu.

Iar Erotocrit și cu Polidor nici decum nu s'au vătămatu, fiindcă ei, ca unii ce ave acest feliu de grijă, merge totu gata de războiu. După ce au fugit ostașii | și ei încă s'au apropiat 14^r de casă, întrebă Erotocrit pe Polidor de s'au rănit undevaș.

POLIDOR:

Ba, zice, frate, nu m'am rănit necăire, dar am ostenit rău. Ce să sălim mai de grabă să ajungem acasă, căci această minuni, ce făcură cerurile cu noi, trebui să mulțămim. Nu esti puțan lucru să biruim noi, doi oameni, pă zeci și să scăpăm noi nevătămați. Blegați ¹⁾ să ni astâmpărăm, și mâini să ascultăm ce va să zacă norodul.

Și făcându-să lucrul acesta, miarsără de spusără împăratului vestire că, din zeci ostași ce au mersu pentru cântăreți, doi s'au omorîtu și ceialalți s'au întorsu răniți. Împăratul, cum auzî, și vre să afli lucru cum au fostu, | chemă doi de grabă 14^r dintre ostași și pă ofițări care, venind înainte împăratului, îi vedea foarte răniți.

OFIȚERUL:

zice: Împărate, întru mulți ani să trăești. La acestu cântăreț de vei vre să ni mai trimiți, mai bine triimite să ni să tai capitile, că acestu cântărețu iaste om foarte mare, foarte vetiaz, zaharū îi esti glasul, dar minte îi este sabie; ca un șoimu să răpezie, când love cu sabie, și într'o parti love și în doă părți răne. ²⁾ N'am mai văzutu, nici vom mai vede așa iuți și la trup și la mâini. | Doi era ei, și noi zeci; și ni-au 15^r prăpădit, că de am fi mai stătutu, nu rămânem nici pentru

¹⁾ Formă veche de imperativ, păstrată din lat. *ambulare*, cu sensul de: *aidem*.

²⁾ în ms. *rămâne*; în textul grec. popular: *επιήγωνε* = *rănea*.

- Ἐφήκασι τις ἀθιβολές, στ' ἄρματα βάνου χέρα,
 σπιθίζον, λάμπουν τὰ σπαθιά, κ' ἡ νύκτα γίνῃ μέρα.
- Ἐ τοῦτα τ' ἀνακατόματα δυὸ πέσα καὶ ἴποθάνα,
 κ' οἱ δέκα ὀκτὼ γενήκασι, κ' ἀρχίσασι καὶ χάνα· 570
 καὶ πάλι τοῦτοι κ' οἱ-ὀκτὼ ἦσανε λαβωμένοι,
 κι ἄγγικτος ὁ τραγουδιστῆς κι ὁ φίλος του πομένει.
- Ἐχάσασιν οἱ πλειότεροι, π' ὠλπίζα νὰ νικήσου,
 κ' οἱ δυὸ τοὺς ἐντροπιάσασι δίχως νὰ τοὺς γνωρίσου,
 575
 γιὰ εἶχαν εἰς τὸ πρόσωπο γενεάδες καμωμένες,
 καὶ καθ' ἄργα τσι βάνασι μακρὲς ξεχουρδισμένες,
 καὶ δὲν ἐμπόρειεν ἄθροπος ποτὲ νὰ τσι γνωρίσῃ
 πολλὰς βολὲς ἢ μαστοριά ἐνίκησε τῆ φύσι.
- Ἦσανε νέοι δροσεροὶ στὸ φόρον ὀλημέρα,
 καὶ καθ' ἄργα στολιζοντα ψωματινὰ τὰ γέρα. 580
- Ἐτοῦτα τὰ κομπώματα ἐκάνασι τὰ γένεια,
 πὸν βάναν εἰς τὸ πρόσωπο κ' οἱ δυὸ τὰ ψωματένια.
 Τῆ δύναμίν τως οἱ-ὀκτὼ γροικοῦσι πὼς ἐχάθη,
 μισσεύγον, φεύγουν ἀπὸ κεῖ, μὴν τς' εὗρουν κι ἄλλα πάθη.
- Ἐτότες ὁ Ρωτόκριτος τοῦ φίλου συντηχαίνει,
 585
 ἀνὲ γροικᾶ λαβωματιά, πὼς βρίσκεται, πὼς πηαίνει,
 λέει του,

ΠΟΛΥΔΩΡΟΣ

- Δὲ μοῦ ἴγγίξασιν εἰσὲ κιανέναν τόπο,
 μὰ ἴχω μεγάλη κούρασι, γροικῶ μέγαν κόπο,
 κι ἄς πορπατοῦμε γλήγορα, κι ἄς πάμεν εἰς τὴν κλίνη,
 590
 καὶ τὸ καλὸ μας ριζικὸν ἦκαμεν ὅ τι ἴγνη,
 μὰ ἴγὼ δὲν τῶλπίζα ποτὲ ἐτοῦτο, πού ἴδα τώρα,
 σὰν ξημερώσῃ θὲς γροικᾶς, εἶντα μιλοῦ στὴ Χώρα.

ΠΟΙΗΤΗΣ

- Καὶ μὲ τὰ ζάλα σιγανὰ στὸ σπῆτιν τως γιαιέρον,
 καὶ τὸ ταχὺ ἄλλοι τοῦ Ρηγὸς κακὰ μαντᾶτα φέρνον,
 λέειν του. «Οἱ δέκα, πού ἴπεφες, ἐκαταλαβωθῆκα,
 595
 καὶ σκοτωμένους δυὸ ἀπ' αὐτοὺς πολλὰ ἄσκημα εὐρῆκα».
- Ἐ Ρηγας θέλει τὸ ζιμιὸ νὰ μάθῃ κάθε πρᾶμα,
 καὶ πὼς ἐπῆεν ἢ μαλιὰ τῆ νύκτα, κ' εἶντα κάμα.

a aduci vesti la împărăție ta. Cine au fostu nu i-am pututu cunoaște, una că era întunerecu, și al doile că avea chipuri streine la obraz.

POETICUL: ¹⁾

IV. Aretusa toate aceste le auzie și să făce în inima ei ca niște copaci cu temeinici rădăcini, de să înfășura, și fiica unde până < acum > socote cântăreț < că > poate a fi un sămnu de bine, acum aude și darul vetejiei cu atâte laude ce-i fac ostașii, și să rănești de toată isprava la dragoste cântărețului. Nu să poati așiza; o săgeta gândurile rânindu-o la inimă. Să miera ce să facă, ticăloasa; apucă niști izvoadi cu cântice; cum le apuca, așa le lăsa. Nu-și găse locu, ca să-și poată afla ușurința durerii. Apuca să citiască pă cărți, gândind cu minte oari ce esti; deșchide o carti, deșchide alta, — nu-i plăce nici una. Le lăsa < pe toate >; la cântărețu gânde și să tope.

¹⁾ Poetul.

Δυὸ ἄπῃγα κ' εἵπασίν τού το ἀπὸ τσι πονεμένους,
 κ' ἐθώρειεν τους ὁ Βασιλιὸς ἄσκημα λαβωμένους· 600
 ἐκράτειεν το γιὰ θάμασμα δυὸ νὰ μπορέσουν τόσα,
 καὶ ἄλλους ἐσημαδέψασι, κὶ ἄλλους ἐθανατώσα,
 λέσιν του,

ΣΟΛΝΤΑΔΟΙ

Ἀφέντη, κάτεχε ὁ τ' εἶδαμεν ἀπόψε,
 ἃ μᾶζε πέψης μπλιὸ ἐκεῖ, τὴν κεφαλή μας κόψε,
 κὶ αὐτόνος ὁ τραγουδιστής, κὶ αὐτὸς ὁ λαγουτάρις 605
 εἶναι μεγάλης δύναμις, εἶναι μεγάλης χάρις,
 κὶ ὅ τι γλυκότη κὶ ὁμορφιά εἰς τὸ τραγούδι δείχνει,
 τόσο φαρμάκι καὶ φωτιά μὲ τὸ σπαθίν του ρίχνει.
 Ζάχαρ' εἶν τὸ τραγούδι του, καὶ τὸ σπαθίν του Χάρος,
 τς ἀλήθειες φανερώνομε, καὶ μὴν τὸ πάρης βάρους. 610
 Ὡσὰν αὐτὸς ἐπέτετο, καὶ τὸ σπαθίν του ἐκράτει,
 βροντή ἔτονε τὸ χέρι του, κὶ ὡς ἀστραπή τὸ μάτι,
 ἐβάραισε στή μιὰ μερά, κ' ἐπλήγωνε στήν ἄλλη,
 κὶ ἀπὸ μακρᾶς τοῦ φαίνοντα τῆς ἀντρείας τὰ κάλλη. 615
 Δέκα ἄμασταν κ' ἐκεῖνοι δυὸ, π' ἀνάθεμα τὴν ὥρα,
 ὅλοι ἄγεβεντιστήκαμε ἔς τσι γειτονιὲς στή Χώρα.
 Ποιοὶ ἄν τοῦτοι δὲν κατέχομε, δὲν ξεύρομε μηδ' ἓνα,
 κανίσκια μᾶς ἐδώκασιν πρικιὰ φαρμακεμένα·
 πολὺ σκοτειδὶν ἦτονε, καὶ μόνο τῷ σπαθίων τως
 τὴ λαμπιράδα βλέπαμε, κὶ ὄχι τὸ πρόσωπόν τως. 206

IV.

ΠΟΙΗΤΗΣ

Ἡ Ἀρετοῦσα τὰ ἄκουγε ταῦτ' ὅλα πὸν μιλοῦσα,
 καὶ σὰ δεντρὰ φυτεύγοντα μέσ' στήν καρδιά, κὶ ἀθοῦσα,
 κ' ἐπεριμπλέκαν οἱ βλαστοί, τὰ σωθικά τσι πιάνα,
 κ' εἰς ἔγνοια μεγαλύτερη καὶ παῖδα τὴν ἐβάνα,
 νὰ μάθῃ τὸν τραγουδιστή, ποιὸς εἶναι νὰ κατέχῃ,
 ὅπ' ἔτοιες χάρες κὶ ἀρετὲς κ' ἔτοια γλυκότην ἔχει. 625
 Ἐπλήθαιεν ἡ παῖδα τσι κ' ἡ πείραξί τζ ἡ τόση,
 κ' ἦπασκεν ὅσον τὸ μπορεῖ τὴν παῖδα ν' ἀλαφρώσῃ,

να συνηφέρει ὁ λογισμός, ὅπου τήνε πειράζει,
να δροσερέψη τήν καρδιά, πού σάν καμίνι βράζει. 630

Κι ὄρες φιλόητες ξομπλιῶν ἐγάζωνεν ἡ κόρη,
κι ὄρες βιβλία τῷ φρόνιμω ἐδιάβαζε κι' ἐθώρει,
κι' ἤπασκεν ὅσον τὸ μπορεῖ νὰ τσι βοηθήσ' ἡ γνώσι,
να πάψη ὁ πόνος τσι καρδιάς κι ὁ νοῦς τσι νὰ μερώση·
μὰ οὐδὲ τὰ ξόμπλια τ' ἀκριβά, μηδὲ φιλόητης γράμμα 635
ἀλάφρωσιν εἰς τὸ κακόν, ὅπου ἔχε, δὲν τσι κάμα.

ANEXA II

ABONAȚII LA „NOUL EROTOCRIT“ AL LUI DIONISIE FOTINO.

Lista abonaților la « Noul Erotocrit » constituie un interesant document cultural. Ea ne arată pe de o parte ecoul pe care l-a avut în societatea românească prelucrarea lui Dionisie Fotino, iar pe de altă parte cât de răspândită era la noi limba greacă pe la începutul veacului trecut. În original numele sunt scrise în caractere grecești. Le transcriem în caractere latine.

CATALOGUL SUBSCRIITORILOR IUBITORI DE FRUMOS ȘI DE MUZE ¹⁾ DIN BUCUREȘTI:

	<i>Nr. exem.</i>		<i>Nr. exem.</i>
<i>Prea strălucitele Beizadele:</i>		Barbu Văcărescu	3
Grigore Sutzu	1	Iosif V. Vistier.	1
Grigore Ghica	1	<i>Boierii mari Vornici:</i>	
Constantin Caragea bă- trânul (<i>ὁ γέρον</i>).	2	Gheorghe Golescu	1
		Gheorghe Slătineanu	1
<i>Boierii mari Bani:</i>		Grigore Filipescu	2
Grigore Brâncoveanu	5	Grigore Bălianu	1
Grigore Ghica	1	Dimitrie Racoviță	1
Constantin Filippescu	5	Constantin Balacianu	2
Constantin Crețulescu	1	Constantin Dudescu	1
Radu Golescu.	2	Mihail Manu	1
		Alexandru Nenciulescu	1
<i>Boierii mari Vistieri:</i>		Dimitrie Hrisosculeu.	1
Grigore Romanitis	2	<i>Boierii Hatmani:</i>	
Ioan Moshu	3	Grigore Rali	1

¹⁾ Κατάλογος τῶν φιλοκάλων καὶ φιλομούσων Συγδρομητῶν.

	<i>Nr. exem.</i>		<i>Nr. exem.</i>
Constantin Golescu	1	Constantin Cămpineanu	1
Constantin Caridis		Mihail Cornescu	1
Chipriotul.	1	Manuil Florescu	1
		Martirakis Sevastian	1
<i>Boierii mari Logofeți:</i>		Barbu Știrbei	4
Alexandru Filipescu	5	Nicolae Văcărescu	1
Gheorghe Filippescu	2	Ștefan Lăcustianu	1
Mihail Racoviță	1	Șerban Grădișteanu.	1
Nicolae Golescu	1		
Scarlat Grădișteanu	1	<i>Prea nobilele boieroaice:</i>	
Ștefan Beliu.	2	Elena Dudeasca	1
		Catinca Fărcășanca	1
<i>Boierii Agi:</i>			
Constantin Razi	1	<i>Prea distinșii Doctori:</i>	
Nicolae Filippescu	1	Rali arhiatros	1
Nicolae Sutzu.	1	Silvestros	1
		Constantin Caracaș	1
<i>Prea nobilii:</i>		Mihail Hristaris.	1
Alexandru Crețulescu	1		
Alexandru Ghica Scarlat	1	<i>Boierii Cluceri:</i>	
Alexandru Ghica Dimitrie	1	Alexandru Niculescu	3
Alexandru Bengescu	1	Alexandru Vilara, sameș	
Gheorghe Văcărescu	1	vistier	1
Dimitrie Druganescu	1	Gheorghe Deșliu (<i>Δεσλιής</i>)	2
Ioan Văcărescu	1	Dimitrie Polizu	1
Ioan Ralet	1	Ioan Fălcoianu	1
Ioan Filipescu	1	Nicolae Glogovenu	1
Ioan Bengescu	1		
Ioan Rahtivani	1	<i>Boierii Paharnici:</i>	
Ioan Slătiniuanu	1	Anton Papazoglu	1
Constantin Cornescu	1	Dimitrie Niculescu	1
Constantin Cantacuzino	1	Manuil Coridaleu	1
Constantin Ralet	1	Nicolae Balacianu	1
Constantin Crețulescu	1		

	<i>Nr. exem.</i>		<i>Nr. exem.</i>
<i>Boierii Căminari:</i>		<i>Boierii Medelniceri:</i>	
Alexandru Caragea	I	Alecu Hina	I
Alexandru Vilara	I	Dirțianu	I
Ioan Cocreșcu	I	Ioaniță	I
Chiriac Hristopulos	I	Nicolae Buescu	I
Constantin Manu Bondis	I	Stanciul	I
Filip	2		
<i>Boierii Stolnici:</i>		<i>Boierii Slugeri:</i>	
Voicu	I	Alecu Mincu	I
Grigore Mavrudoglu	2	Athanasie Carambulias	I
Dimitrie Ștefănică	I	Alecu Petrescu	I
Ioan Mavrudoglu	I	Gheorghe Porumbaru	I
Ioan Lahovari	I	Gheorghe Știrbei	I
Constantin Buris	I	Nicolae Crimbu	I
Manolache Rali	I	Hristodulos	I
Polizachi Dimitriu	I		
Răducanu Voinescu	I	<i>Boierii Pitari:</i>	
Spiridon Barțu Chipriotul	I	Velcea	I
Țani Orășianu	I	Ioan Apionis	I
Ștefan Theodoru	3	Ioaniță Bașcovanu	I
		Constantin Bombescu	I
<i>Boierii Serdari:</i>		<i>Boierii Logofeți:</i>	
Gheorghe Apionis	I	Athanasie August	I
Dimitrie Greceanu	I	Theodor Filip	I
Ilie Recutos	I	Lambru Resu	I
Ioan Voinescu	I	Nicolae Bașcovanu	I
Constantin Saitzis	I	Logofătul Mitropoliei	I
Constantin Paraschivescu	I		
Marin Butculescu	I	<i>Boierii Vătafi:</i>	
Marcu	I	Gheorghie Baltianu	I
Mihail Darvaris	I	Nicolae Pardalos	I
Nicolae Trăsnea	I	Tzanakis	I
Nicolae Lipănescu	I		
Pandele Cotruți	I		

	<i>Nr. exem.</i>		<i>Nr. exem.</i>
<i>Prea cinstiții:</i>		Triandafil ¹⁾ Porfiriu din Pitești	I
Gheorghe Pappa	I	<i>Domnii:</i>	
Gheorghe Riga Pelopone- sianu	2	Gheorghe Tzakeroglu	I
Dimitrie Triha	I	Gheorghe Stupi	I
Dimitrie Duca	I	Dimitrie Pappazoglu	I
Diamandis Dedu	I	Evghenie Predescu	I
Eustathie Pencu	I	Manuil Vlahidis	I
Eustratie Ioanu	I	Nicolae al Preotului Fotie de pe lângă sfințitul	
Theodor Vrana	I	Episcop al Buzăului ²⁾	I
Ioan Scufa	I	<i>Prea învățații:</i>	
Ioan N. Mimi	I	Vasile Nicolau	I
Ioan Dimitrios	I	Gheorghe Mundaniotis	I
Ioan Nicolopoulos	I	Gheorghe Filipupolitis	I
Ioan Caripoglu	I	Dimitrie Fotilas	I
Constantin Nazlimi	I	Constantin Nicolaidis	
Mihail Bălăceanu	I	Vizantios	I
Nicolae Triandafilu	I	Panaiot Kuritzopoulos	I
Pascal Savvopul	I	Prea instruitul în muzică, Marcakis, Protopsaltul	
Pandele Vasiliu	I	Curții	I
Panaiot Spahi	I		
Ștefan Gutzula	I		
Ștefan Meitani	I		

DIN IAȘII MOLDAVIEI:

	<i>Nr. exem.</i>		<i>Nr. exem.</i>
<i>Boierii Mari Logofeți:</i>		<i>Boierii Vistieri:</i>	
Dimitrie Sturdza	I	Gheorghe Roset Răscovanu	I
Constantin Balș.	I	Constantin Pășcanu.	I

¹⁾ Poate fi și Trandafir.

²⁾ Νικόλαος Παππά Φωτίου τοῦ ἀγίου Μπουζαίου.

	<u>Nr.</u> <u>exem.</u>		<u>Nr.</u> <u>exem.</u>
<i>Boierii Vornici:</i>		Mihalachi logofătul	
Gheorghe Balș	I	Vistieriei Moldovei.	I
Șerban Negel.	I		
<i>Boierii Agi:</i>		<i>Boierii paharnici:</i>	
Alexandru Beldiman	I	Grigorașcu dela Vistierie	I
Dimitrie Peloponesianu	I	Dinul Negrutzi.	I
Costachi Balș.	I	<i>Boierii:</i>	
<i>Boierii Spătari:</i>		Serdar Costache Katzikis	I
Gheorghe Draghici	I	Stolnicul Sandulachi	
Gheorghe Balș	I	Katzikis	I
Gheorghe Bucșănescu	I	Grămăticul Gheorghe	
Dimitrie Beldiman	I	Lascaris Peloponesianul	I
Teodorașcu Balș	I	Postelnicul Dimitrie	
Teodorașcu Sturza	I	Plaghino.	I
Nicolae Rășcovanu	I	<i>Prea cinstiții:</i>	
Petrachi Cazimir.	I	Constantin Radovici	I
<i>Boierii Căminari:</i>		Panait Dioghenidis	I
Gheorghii Hermeziu	I	Stavru Radovici.	I

DIN CONSTANTINOPOL:

	<u>Nr.</u> <u>exem.</u>		<u>Nr.</u> <u>exem.</u>
Prea ilustrul Mare Drago-		cei patru fii ai săi:	
man al Puternicei Împă-		Alexandru, Constantin,	
rății Otomane, Mihail Su-		Gheorghe și Dimitrie	5
tzu	I	Prea nobilul domn Căminar,	
Prea nobilul domn Mare		Ioan Manu	I
Postelnic Iacov Rizu cu			

DIN VIENA:

	<u>Nr.</u> <u>exem.</u>		<u>Nr.</u> <u>exem.</u>
Prea nobilul domn Simon Gheorghe Sina, Cavaler ¹⁾ de Hodos și Kisdia	I	Prea cinstiții domni, frații Rali	I
Baronul domnul Constan- tin Belliu	I	<i>Filelenii englezi:</i>	
Prea cinstitul domn Serghie D. Galatis	I	Prea distinsul Conte dom- nul North Gilfordos ²⁾	I
		Siefeldos	I
		Glembervis	I

¹⁾ În textul grecesc *ἄρχων*; avea însă titlul nobiliar de Cavaler. Cf. Victor Pa-
pacostea, *Câteva note asupra familiei Sina* (1788—1876), în *Revista Macedoromână*,
vol. 2, nr. 1 (1930), p. 78—83. Cf. și o scrisoare a lui Cuza către el *ibidem* p. 109.

²⁾ *Νόθος Γιλφόρδος*.

CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
Poema cretană Erotocrit în literatura românească și izvorul ei necunoscut	1
Discuții asupra izvoarelor	4
Paris et Vienne și Erotocritul	8
Intermediar italian	16
Procedeele de remaniere	18
Concluzii	24

A N E X E:

ANEXA I: TEXTE:

Originalul francez: Paris et Vienne	28
Versiunea italiană: Angelo Albani Orvietano detto il Pastor Poeta, « Inamoroamento di due fedelissimi amanti Paris e Vienna »	29
Prelucrarea grecească, Erotocrit	38
Versiunea românească ms. 3514 din Biblioteca Academiei Române	39

ANEXA II:

Abonații la Noul Erotocrit al lui Dionisie Fotino	52
---	----

PLANȘE :

Ms. 3514 al *Bibliotecei Academiei Române*, copiat în 1787 de logofătul Ioniță din București, are 132 de ilustrații colorate făcute de Petrache Logofătul. Reproducem aci:

- I. Erotocrit.
 - II. Împăratul, invitând la ospăț muzicanți iscusiți, își dă « tot felul de silințe » ca să distingă pe cântăreții misterioși.
 - III. Erotocrit și Polidor în luptă cu garda palatului.
 - IV. Aretusa destăinuind doicei sale, Frosina, dorința de a cunoaște pe cântărețul misterios.
 - V. Aretusa cu mama și cu doica sa se duc să viziteze pe tatăl lui Erotocrit, întremat după boală.
 - VI. Erotocrit, după întoarcerea din pîrbiegie, își alină prin cântece focul dragostei.
 - VII. Haridimos, Domnul Cretei, luptând în « tournoi ».
 - VIII. Fiul împăratului din Bizanț intrând în arena luptelor.
 - IX. Erotocrit, învingător în luptă, primește coroana de aur din mâinele Aretusei.
 - X. Erotocrit după biruință, cu coroana pe cap, este petrecut cu alaiu împărătesc.
 - XI. Lupta Grecilor cu Vlahii.
 - XII. Împăratul Iraclie, binecuvântând pe tineri, le cedează tronul.
-

B. A. R. ms. 3514, f. 13 v. Erotocrit și Polidor în luptă cu garda palatului.

B. A. R. ms. 3514, f. 15. v. Aretusa destăinuind doicei sale, Frosina, dorința
de a cunoaște pe cântărețul misterios.

IV. B. A. R. ms. 3514, f. 31. Aretusa cu mama și cu doica sa se duc să viziteze
pe tatăl lui Erotocrit, întremat după boală.

B. A. R. ms. 3514, f. 81 v. Haridimos, Domnul Cretei, luptând în « tournoi ».

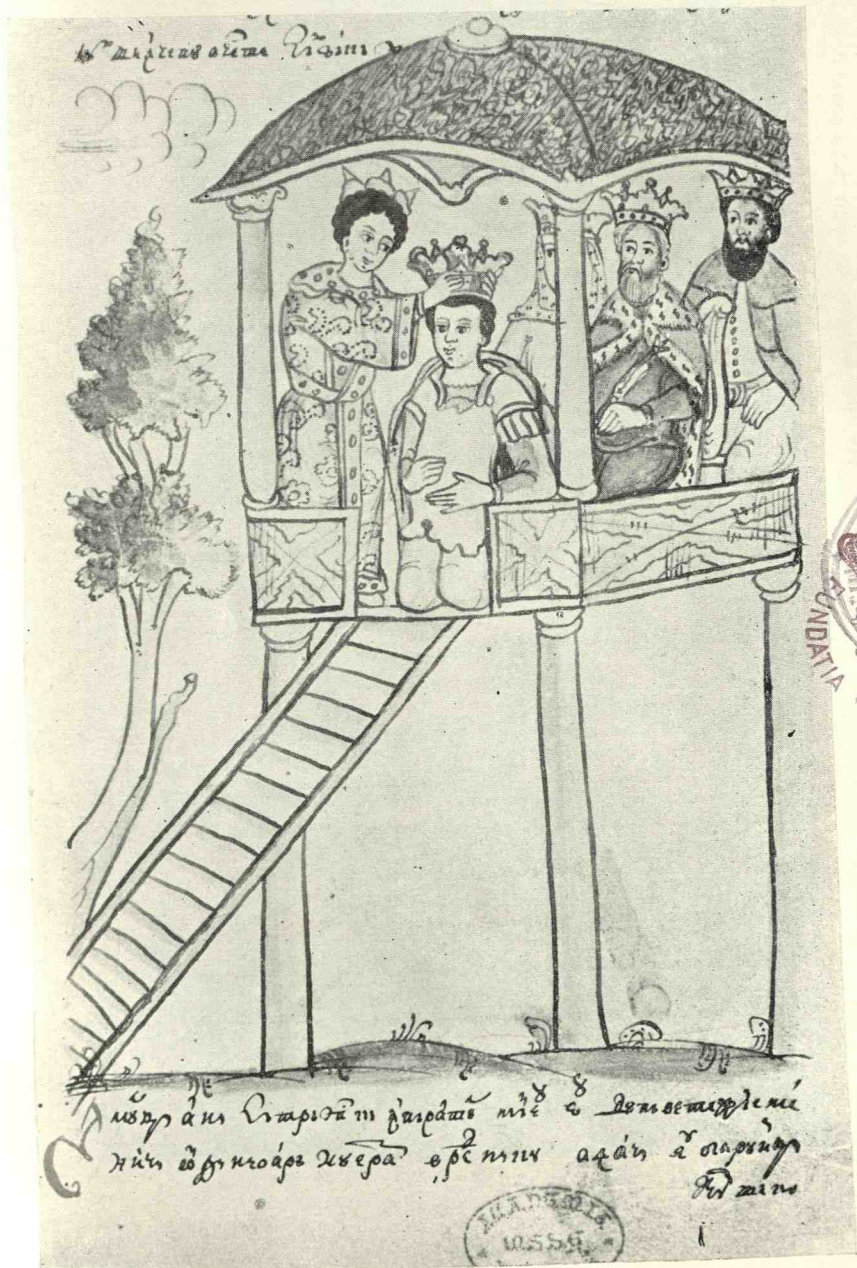
N. Cartoian. Poema cretană Erotocrit în literatura românească și izvorul ei necunoscut.

B. A. R. ms. 3514 f. 58 v — 59 r. Fiul împăratului din Bizanț intrând în arena luptelor.

A. R. — Memoriile Secțiunii Literare. Seria III. Tom. VII. Mem. 4.

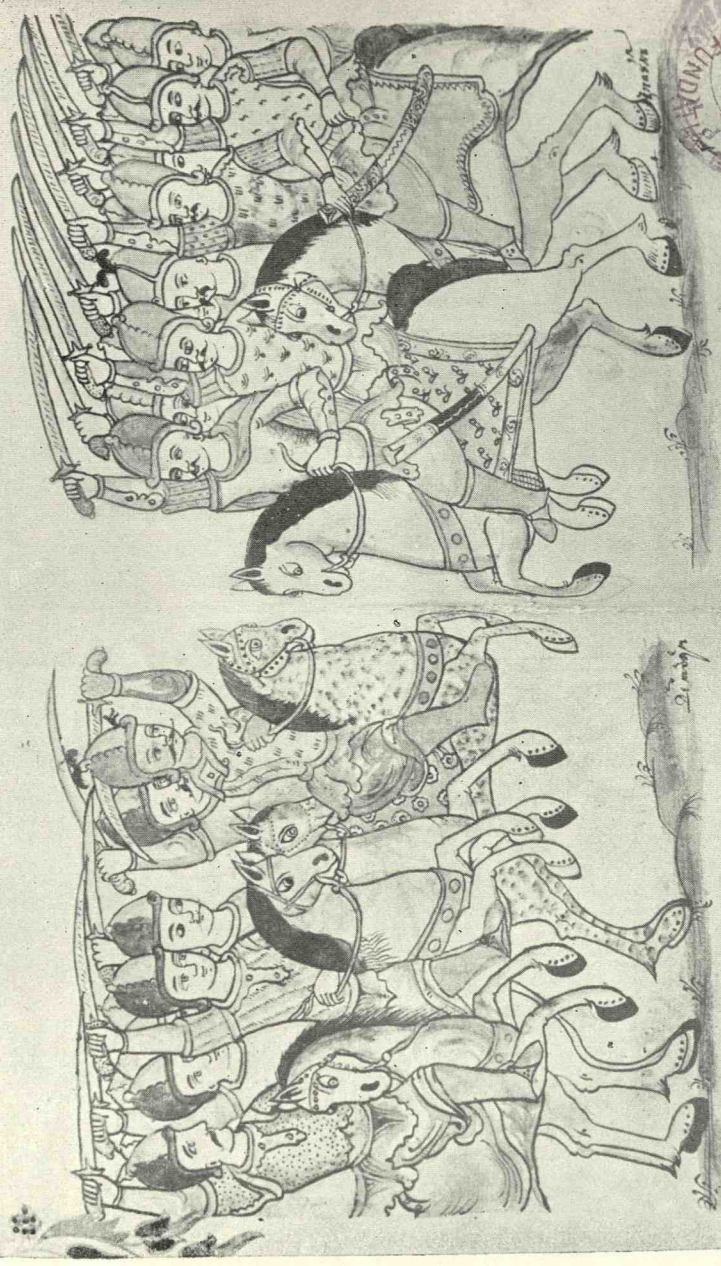
B. A. R. ms. 3514 f. 88 Erotocrit, învingător în luptă, primește coroane
de aur din mâinile Aretusei.

N. Cartoian. *Poema cretană Erotocrit în literatura românească și izvorul ei necunoscut.*

B. A. R. ms. 3514 f. 89v.—90. Erotocrit, după biruință, este petrecut cu alaiu împărătesc.

N. Cartoajan. Poema cretană Erotocrit în literatura românească și izvorul ei necunoscut.

B. A. R. ms. 3514 f. 158 v — 159. Lupta Grecilor cu Vlahii.

B. A. R. ms. 3514 f. 214 v. Impăratul Iraclie, binecuvântând pe
tineri, le cedează tronul.